

Sociale relationer i den special- pædagogiske kontekst

- et sociologisk perspektiv på elevernes forudsætninger



VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum

Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik

Ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall

Julie Marie Juhl Schlie LN290050 – 8/4 - 2013

Anslag: 89328

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
 Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
 Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

Indholdsfortegnelse

1. Indledning	4
2. Problemformulering	6
3. Opgavens metode og læsevejledning	6
4. Præsentation og definition af læringssyn og centrale begreber i problemformuleringen	7
4.1. Præsentation af læringssyn som grundlag for emnevalg og valg af teori	7
4.2. Præsentation og definition af centrale begreber i problemformuleringen	8
5. Empirisk grundlag; videnskabelig forskning og egen indsamlet empiri	9
5.1.1 Refleksioner og begrundelser for valg af videnskabelig forskning.....	9
5.1.2 Beskrivelse og kritisk vurdering af videnskabelig forskning	9
5.2.1 Refleksioner og begrundelser for valg af undersøgelsesmetoder til indsamling af egen empiri.....	11
5.2.2. Præsentation af observation som undersøgelsesmetode til indsamling af egen empiri.....	12
5.2.3. Kritiske og etiske refleksioner omkring brug af observation og kognitiv sagsformulering som undersøgelsesmetode	13
5.2.4. Præsentation af spørgeskema/interview som undersøgelsesmetode til indsamling af egen empiri.....	15
5.2.5. Kritiske og etiske refleksioner omkring brug af spørgeskema /interview som undersøgelsesmetode	16
5.2.6. Præsentation af udvalgte dele af indsamlede data gennem kvalitative undersøgelsesmetoder.....	18
5.3. Sammenfatning og relevans af det samlede empiriske grundlag for besvarelse af problemformuleringen	20
6. Analyse af det samlede empiriske grundlag	21
6.1. Analyse af elevernes forudsætninger i et sociologisk perspektiv	21
6.1.1. Barnets tidlige erfaringer.....	21
6.1.2. Dannelsen gennem elevens opvækst og sociale miljø	22
6.1.3 Eleven med en diagnose.....	25
6.1.4 Sammenfatning og relevans for besvarelse af problemformuleringen	27
6.2. Analyse af betydning for lærerens møde med eleven	27

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nissum
 Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
 Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

6.2.1 Lærerens betydning for læringsmiljøet	28
6.2.2 Relationerne mellem lærer og elev gennem en anerkendende tilgang.....	30
6.2.3. Sammenfatning og relevans for besvarelse af problemformuleringen	32
6.3. Analyse med fokus på undervisning der kan støtte sociale relationer ud fra elevernes individuelle forudsætninger.....	32
6.3.1. En legende tilgang i undervisningen for at støtte sociale relationer i en specialklasse	33
6.3.2. Fokus på undervisnings indhold for at støtte sociale relationer i en specialklasse	35
6.3.3. Sammenfatning og relevans for besvarelsen af problemformuleringen	38
7. Diskussion og refleksion på grundlag af analysen i en specialpædagogisk kontekst	38
8. Sammenfatning og konklusion af det samlede empiriske grundlag og analyse.....	41
9. Perspektivering	44
9.1 Den evaluerende perspektivering af opgaven.....	44
9.2 Den empiriske perspektivering med fokus på udvikling af praksis og inddragelse af andre mulige professionsrelevante opmærksomhedsfelter	45
Litteraturliste.....	47
Bilag A: Kognitiv sagsformulering over Klaus.....	51
Bilag B: Kognitiv sagsformulering over Lars	52
Bilag C: Kognitiv sagsformulering over Søren.....	53
Bilag D: Spørgeskema/interview	54
Bilag E: Samtykkeerklæring til spørgeskema/interveiw	59

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

1. Indledning

Vi lever i dag i et individualistisk samfund, hvor den enkelte sørger for sig selv og sine nærmeste, og vi er i den grad bevidste omkring hvad vi som borgere og mennesker har brug for og krav på. Der er i dag fokus på at vi skal finde vores egen vej og træffe vores egne valg, samt at vi ikke længere skal være bundet af traditionernes og slægtens levevej og erhverv. Dette debatteres i artiklen *Fællesskab er en udfordring for alle* som også debatterer forholdet mellem individ og fællesskab;

"Hvis der ikke findes sociale fællesskaber i familier, daginstitutioner og skoler, kan mennesker aldrig lære at blive individer. Vi fødes ikke som individer, med fuldt udviklede evner til at træffe valg og tage ansvar, men vi skal socialiseres til at blive det. Med andre ord har individualiteten fællesskabet som sin forudsætning." (Jensen & Brinkmann, 2012).

Hovedpointen i artiklen er at vi glemmer, at det er fællesskabet og de sociale relationer i vores liv, der er betingelsen for individualiteten. De sociale relationer er særligt aktuelt i arbejdet med det specialpædagogiske felt, da jeg har en hypotese omkring at elever med særlige behov har vanskeligere ved indgå i sociale relationer end almene børn, delvis grundet deres diagnose;

"Mennesket er fra første færd dybt afhængigt af andre for at overleve, trives og lære. I skolen er det derfor afgørende, at eleverne har gode sociale relationer – både til hinanden og til de voksne. Ved at føle sig som del af et større fællesskab vil barnet og den unge blive mere inspireret til læring og finde dybere mening i det." (Undervisningsministeriet, 2009a, s. 12).

Grundet dette og spændingen mellem individ og fællesskab, og nødvendigheden af sociale relationer i livet, ser jeg dette som et særligt relevant emne i skolesammenhængen, specielt i forbindelse med den specialpædagogiske kontekst. Hvis det er afgørende at have gode sociale relationer til andre elever og voksne i skolen for at overleve, trives og lære - hvordan er børn

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

med særlige behov så stillet i det samfund vi lever i - hvor fællesskabet er forudsætningen for individualiteten? og hvordan kan man som lærer i en specialklasse imødekomme deres individuelle forudsætninger og den kultur og det miljø de kommer fra?

Min opmærksomhed og undren omkring det sociologiske perspektiv blev skærpet efter mødet med rapporten; *Ekskluderende specialundervisning. Hvem får det, og hvilke forskelle er der mellem kommunerne?* Her konkluderes det at elevernes sociologiske baggrund har markant betydning for, om de får ekskluderende specialundervisning i løbet af deres skoletid. Elever fra økonomisk velstillede og veluddannede hjem modtager i mindre grad ekskluderende specialundervisning end andre elever (Bækgaard & Jakobsen, 2011). Hovedpointen er at der er relativ stor sandsynlighed for, at børn af forældre med lav indkomst, lav uddannelse og lav social status vil komme til at modtage undervisning i en specialklasse.

Når *specialklasse* nævnes i dette projekt er det i den optik, at dette er et permanent element og der tages derfor ikke udgangspunkt eller afsæt i den aktuelle diskurs omkring inklusion og eksklusion i den danske folkeskole. Ligeledes gælder det med overvægten af drenge på specialundervisningsområdet. Dette på grund af en afgrænsning af mit projekt, hvor fokus ikke må flyttes fra hvilke overvejelser man som lærer gør sig omkring hvordan man møder og underviser elever med særlige behov i den daglige praksis.

Formålet og arbejdet med dette projekt har fra starten været klart; det er ikke at udstille nogen eller at nogen er særlige stakler, man skal have ondt af. Men hvordan man som lærer i en specialklasse kan imødekomme disse elever, den kultur og det miljø de kommer fra i den daglige undervisning og om hvorvidt vi skal det? Samtidig med at kunne skabe en undervisning der støtter de sociale relationer i en specialklasse i indskolingen.

Ovenstående begrundelser og undren har let mig frem til nedenstående problemformulering.

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

2. Problemformulering

Hvilken betydning kan et sociologisk perspektiv på elevernes forudsætninger have for hvilke overvejelser man som lærer gør sig med henblik på, at skabe en undervisning der kan støtte de sociale relationer i en specialklasse i indskolingen?

3. Opgavens metode og læsevejledning

Nedenstående præsenteres og beskrives opgavens metode med særligt fokus på en læsevejledning af opgaven. Opgavens metode og læsevejledning er valgt på baggrund af tanker omkring læsevenlighed og overskuelighed.

Indledningen indeholder emnebegrundelse samt afgrænsning af dette.

Gennem afsnit 4 præsenteres der kort i 4.1. et læringssyn, hvor Grundtvigs tanker om dannelse og menneskets behov for socialt samspil præsenteres. Efterfølgende afgrænses og præsenteres i 4.2. en definition af centrale begreber i problemformulering; *sociologisk perspektiv på elevernes forudsætninger, specialklasse i indskolingen, samt støtte sociale relationer* som dermed er gældende for resten af opgaven.

Det empiriske grundlag begrundes, præsenteres, analyseres og reflekteres over i hele det samlede afsnit 5; Afsnittene 5.1. omhandler to videnskabelige forsknings undersøgelser. Afsnittene 5.2. omhandler egen indsamlet empiri gennem to forskellige, men sammenhængende kvalitative undersøgelsesmetoder. I afsnittet 5.2.6. beskrives og præsenteres hvilke udvalgte data jeg fandt frem til gennem det eget indsamlede empiriske grundlag. I afsnittet 5.3 sammenfattes det samlede empiriske grundlag og beskriver dennes relevans for besvarelse af problemformuleringen.

Analysen er delt op i tre hovedelementer. Hvert hovedelement er struktureret med indledende refleksioner, omkring hvorfor netop den valgte teori er relevant og på hvilket grundlag denne er blevet inddraget. Derefter redegøres der kort for det teoretiske grundlag, teorien,

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nissum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

hvorefter det samlede empiriske grundlag analyseres med denne. Afsluttende for hvert af de tre hovedelementer sammenfattes der og beskrives kort hvilket grundlag der er for en senere besvarelse af problemformuleringen. Analysen forholder sig både undersøgende, resultat- og handleorienteret til det samlede empiriske grundlag.

De tre hovedelementer; 6.1. omhandler elevernes forudsætninger i et sociologiske perspektiv hvor Pierre Bourdieu, Daniel Stern og elevernes diagnose præsenteres og anvendes som teoretisk grundlag for analysen. 6.2. omhandler lærerens møde med eleven, som anvender Ole Løws og Elsebeth Jensens tanker om lærerens betydning for det sociale miljø i klassen, samt KRAPS tanker om en anerkendende tankegang. 6.3 har fokus på hvordan man kan skabe en undervisning der kan støtte de sociale relationer i en specialklasse i indskolingen. Her inddrages teori omkring legens kvaliteter, folkeskolens og danskfagets formål, social kompetence, samt *den didaktiske relationsmodel*. Dette afsnit bryder med resten af strukturen i analysen, da en del af det teoretiske grundlag dækker begge undervisningseksempler og beskrives derfor også i afsnittes indledende overvejelser og refleksioner.

Afsnit 7. omhandler diskussion og refleksioner, gennem en åben og undrende tilgang til andre interessante problemstillinger, arbejdet med analysen har budt på.

I afsnit 8. sammenfattes og konkluderes der på opgaven.

Afslutningsvis findes afsnit 9. hvor der i 9.1. kort reflekteres over opgaven og derefter i 9.2. perspektiveres kort til andre mulige og relevante problemstillinger man kan reflektere over og videre arbejde med, samt en udvikling af praksis der kan støtte de sociale relationer i en specialklasse.

4. Præsentation og definition af læringssyn og centrale begreber i problemformuleringen

4.1. Præsentation af læringssyn som grundlag for emnevalg og valg af teori

Nikolai Frederik Severin Grundtvig mente, at mennesket er skabt socialt og videbegærligt. Menneskets personlige og almene dannelse er individuelt, men kan kun udvikles igennem

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

interaktion og vekselvirkning med andre mennesker og kulturer. Livet er altså en balancegang imellem det individuelle og det fælles/sociale. Hvis man ikke kan begå sig blandt andre mennesker, er viden i sig selv ikke noget værd (Carlsen, 2001).

Denne tankegang danner grundlag og viser vigtigheden af hvorfor de sociale relationer skal støttes i folkeskolen, særligt i den specialpædagogiske kontekst. Den danner dermed også et solidt grundlag for inddragelse af teori i den senere analyse, der gennem fagdidaktiske og pædagogiske overvejelser omkring undervisning, skal have fokus på relationer og sociale kompetencer i en specialklasse.

4.2. Præsentation og definition af centrale begreber i problemformuleringen

Sociologisk perspektiv på elevernes forudsætninger; Det sociologiske perspektiv tager udgangspunkt i Pierre Bourdieus begreber *habitus* og *kapitaler* og hvordan disse ligger til grund for hvilke forudsætninger eleverne har for deltagelse i skolens undervisning og sociale liv (Olesen, 2003).

Specialklasse i indskolingen; Med dette menes der i dette projekt, en klasse i indskolingen bestående af forholdsvis få elever med særlige behov i form af forskellige diagnoser. Når klasse, skole og elev nævnes i opgaven er det med henblik på den specialpædagogiske kontekst, med mindre de nævnes i et afsnit hvor der præsenteres eller redegøres for forskning eller teori. Hvis der foruden, det præsenterende og redegørende, tænkes på almene klasser, skoler og elever, vil dette tydeligt fremgå i teksten.

Støtte sociale relationer; Begrebet relation kommer det latinske *relatio*, der beskriver forholdet eller kontakten mellem to mennesker (Løw & Jensen, 2010). Begreberne ses i projektet i en tæt og relevant sammenhæng med sociale kompetencer;

"I vores forståelse er social kompetence det, der sætter os mennesker i stand til at forstå og regulere sociale samspil, udvikle og vedligeholde relationer og opnå social-emotionel gensidighed - altså det at være i stand til at aflæse/afkode meningen med forskellige aspekter i

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

en social kontekst, det at kunne tage andre menneskers mentale perspektiv og forstå, hvilken betydning en given handling vil få for andre menneskers opfattelse af en." (Metner & Storgård, 2012a, s. 120).

5. Empirisk grundlag; videnskabelig forskning og egen indsamlet empiri

5.1.1 Refleksioner og begrundelser for valg af videnskabelig forskning

I dette afsnit præsenteres to forskellige rapporter; *Socialisering i skoleklassen - en undersøgelse af sociale kompetencer og forskellighed i folkeskolen og Skolen og den sociale arv*. Begge er udvalgt på grund af deres fokus på det sociale område i folkeskolen og hvordan elevernes familiære baggrund har indvirkning på deres deltagelse i skolen generelt. Derudover er den sidstnævnte rapport særligt relevant, da denne beskæftiger sig med hvordan vi som skole og lærer kan møde eleverne og imødekomme forskelligheden blandt elevernes individuelle og sociologiske baggrunde.

5.1.2 Beskrivelse og kritisk vurdering af videnskabelig forskning

Socialisering i skoleklassen - en undersøgelse af sociale kompetencer og forskellighed i folkeskolen er en ph.d. afhandling af Annette Rasmussen. Afhandlingen er optaget af elevernes forskellige sociale forudsætninger for at kunne begå sig i den danske folkeskole. Afhandlingen bygger på to skoler, med to klasser fra hver. Annette har kombineret både kvantitative og kvalitative undersøgelsesmetoder til, at indsamle et empirisk grundlag; spørgeskemaer, interviews og observationer. På baggrund af hendes empiriske studier har hun konstrueret fire typer af elever, som illustrerer hvorledes børnenes sociale baggrund, økonomisk, kulturelt og socialt, spiller sammen med og påvirker deres positionering i skolen; *den deltagende, socialt integrerede elev; den deltagende, socialt marginaliserede elev; den ikke-deltagende, socialt integrerede elev og sidst den ikke-deltagende, socialt marginaliserede elev* (Rasmussen, 2007).

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

Særligt interessant er to elevtyper;

Den deltagende, socialt marginaliserede elev. Den socialt marginaliserede position i klassen kan hænge sammen med, at denne elev geografisk set bor relativt langt væk fra sine klassekammerater. Overvejende kommer eleven fra et hjem, som ikke er udpræget akademisk, men har en eller anden form for uddannelse. Eleven går ofte til fritidsaktiviteter der adskiller sig lidt fra de andre elevers aktiviteter og derfor ikke fører til, at eleven oparbejder social kapital som kan anvendes i klassen.

Den ikke-deltagende, socialt marginaliserede elev kommer ofte fra et hjem med begrænsede ressourcer, økonomisk, socialt og kulturelt. Ofte er der ingen i familien der har en boglig uddannelse og i flere tilfælde heller ikke noget arbejde. Eleven, som ofte er en dreng, går til få, sommetider slet ingen, fritidsaktiviteter og dyrker andre venskaber i sin fritid end dem, han kender fra skolen. Som elev opfatter han generelt sine valgmuligheder som begrænsede (Rasmussen, 2007).

Skolen og den sociale arv er en afrapportering af Danmarks Pædagogiske Universitets undersøgelse af skolen og den sociale arv. Rapporten indgår i et forskningsprogram om social arv, som består af et samarbejde mellem SFI, Socialforskningsinstitut, AKF, Anvendt Kommunalt Forskning, DPU, Danmark pædagogiske Universitet og SIF, Statens Institut for folkesundhed. Rapporten rummer en opsamling af forskning i skolens muligheder for at imødekomme og kompensere for nogle elevers svage sociologiske baggrunde. Den empiriske undersøgelse omfatter to skoler og er en kombination mellem kvalitative, interviews og observationer, og kvantitative, spørgeskemaer, indsamlings metoder, hvor der har været fokus på elevernes deltagelsesformer og deres faglige engagement. Rapportens fokus er på hvordan svag sociologisk baggrund hos nogle elever, får betydning for deres mulighed for at deltage, udvikle sig og lære i skolen og hvordan skolen kan være med til at øge eller begrænse mulighederne (Nielsen, Fink-Jensen, & Ringmose, 2005).

Undersøgelsen konkludere at der er fem kvaliteter der har betydning i undervisningen, som kan være med til at støtte disse elever; Udover at *erfare værdien af skolens og klassens aktiviteter, både sanseligt, følelsesmæssigt, socialt og kognitivt, at have særlige rettigheder, samt at bli-*

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

ve fagligt udfordret i forlængelse af deres ressourcer og at få anerkendt de faglige, personlige og sociale ressourcer eleven er i besiddelse af, er en af kvaliteterne at blive *involveret i sociale faglige aktiviteter*; Her skal læreren skabe en undervisning, hvor det faglige indhold kan være mødested og grundlag for det sociale samspil mellem eleverne i klassen og hvor dette samspil igen kan inspirere til fagligt arbejde (Nielsen, Fink-Jensen, & Ringmose, 2005).

Overordnet set for de to ovenstående rapporter er validiteten begrænset, da antallet af informanter i det empiriske grundlag er forholdsvis få. Man skal være opmærksom på årstallet for rapporterne, samt at begge undersøgelser er foretaget i almene klasser og ikke er i direkte forbindelse med det specialpædagogiske felt. Dog vurderes det, at konklusionerne i begge rapporter kan perspektiveres til og anvendes i en specialpædagogisk kontekst, grundet det overordnede syn på sociale kompetencer, forskellighed og hvordan skolen og læreren kan møde eleverne fra hjem med begrænsede ressourcer, samt at årstallet og forskningen i dette tilfælde vurderes til, ikke at være tidsbegrænset og dermed forældet.

Annette Rasmussen er lektor ved Institut for Undervisning, Læring og Filosofi ved Aalborg Universitet. Instituttet driver forskning på højeste videnskabelige niveau og ønsker at styrke båndene mellem forskning, udvikling og professionel praksis (Institut for Læring og Filosofi). DPU, Danmarks pædagogiske Universitet er centrum for uddannelsesforskning og pædagogisk forskning i Danmark (Institut for Dannelse og Pædagogik (DPU), 2013). Ud fra dette vurderes reliabiliteten til at være særdeles høj for begge rapporter, da begge institutter er anerkendte og respekterede i det danske samfund.

5.2.1 Refleksioner og begrundelser for valg af undersøgelsesmetoder til indsamling af egen empiri

I dette afsnit redegøres og præsenteres de refleksioner og begrundelser, der ligger til grund for de udvalgte undersøgelsesmetoder; *spørgeskema/interview* og *observationer*. Undersøgelserne omfatter tre delvis tilfældigt udvalgte elever. Jeg henvendte mig bevidst til en skole med

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

en specialafdeling i Midtjylland, hvor jeg fik accept og lov til at gennemføre mit projekt og mine undersøgelser, i en tilfældigt udvalgt klasse med tre elever med særlige behov; fiktive navne Klaus, Lars og Søren (jf. bilag A, B, C).

Gennem det tidligere afsnit 5.1, *videnskabelig forskning*, er der blevet givet et indblik i en overordnet indgangsvinkel til, at elevernes sociologiske baggrunde har betydning for deres deltagelse i skolen og hvordan man som skole og lærer møder disse elever og på bedste vis kan kompensere for en svag sociologisk baggrund. Ud fra dette mangler jeg, med henblik på en grundig besvarelse af problemformuleringen, indsigt i hvordan man kan indsamle viden om nogle elevers individuelle og sociologiske baggrunde og hvad man konkret kan anvende denne indsigt til som lærer i en specialklasse. Derudover hvilken betydning dette har for hvilke overvejelser man gør sig omkring hvordan en undervisning, der kan støtte de sociale relationer i en specialklasse, skabes. På baggrund af dette er der anvendt kvalitative undersøgelsesmetoder, som observation og spørgeskema/interview, da disse vurderes til leve op til formålet med projektet og undersøgelsesernes fokus, samt at give et relevant, direkte og konkret indblik i de tre elevers liv og forudsætninger for deltagelse i en specialklassens undervisningen og sociale miljø.

5.2.2. Præsentation af observation som undersøgelsesmetode til indsamling af egen empiri

Observation er en kvalitativ undersøgelsesmetode hvor man kan få personligt kendskab til og direkte erfaringer med eleverne og et givent emne, samt man kan få mange informationer om få elever (Kruuse, 2000). For at kvalificere og tydeliggøre mit fokus i observationerne af de tre elever har jeg valgt, at anvende og tage inspiration fra den *kognitive sagsformulering* (Metner & Storgård, 2012b). En *kognitiv sagsformulering* har til formål, at skabe overblik og beskrive centrale faktorer der har størst betydning for en persons, elevs, dagligdag. Sagsformuleringen er opbygget i fem bokse som kan skabe et nuanceret overblik, så man kan forstå en elev tilstrækkeligt og grundigt; *prædisponerede faktorer*; her beskrives elevens levevilkår, eventuelle

VIA University College Lærerruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

diagnose, alder, køn og tidligere erfaringer. *Vedligeholdende faktorer*; her beskrives faktorer som fastholder eleven i negative mønstre. *Beskyttende faktorer*; Her beskrives personlige og sociale faktorer som hjælper eleven, med andre ord, trækker den rigtige vej. *Mestringsstrategier*; Her beskrives strategier eleven ofte benytter når vedkommende står overfor en udfordring. Sidste boks er *grundtanker*; Her beskrives elevens tanker og antagelser om sig selv, andre mennesker og omverdenen (Metner & Storgård, 2012b).

Observationen har stået på i en fem ugers periode med gennemsnitligt fem timer pr uge. Observationerne er udført som *deltager som observatør*; denne rolle er ikke helt skjult for de observerede og kan sammenlignes en med *fluen på væggen* tilgang. Observationen er afhængig af konteksten og hvilke aktiviteter observatøren vælger at iagttage (Kruuse, 2000a).

5.2.3. Kritiske og etiske refleksioner omkring brug af observation og kognitiv sagsformulering som undersøgelsesmetode

Et stort aktuelt opmærksomhedsfelt der rejses ved brug af observation som kvalitativ undersøgelsesmetode er, observatørens subjektivitet og objektivitet;

"Iagttagelser er aldrig rent objektive, men udtryk for en udvælgelsesproces, som i høj grad præges af iagttagerens person, og som også påvirkes af de konkrete vilkår, iagttagelsen er foretaget under. På denne måde siger beskrivelser af børn samtidig også altid noget om den voksne person, som har foretaget iagttagelserne og tolket dem på en individuel måde."
(Bisgaard, 2002, s. 23).

Dette citat beskriver tydeligt vigtigheden af opmærksomhed på observatørens, lærerens, egne baggrunde og overvejelser for observationen. Man skal være bevidst om sit eget udgangspunkt og at observatørens, lærerens, egen sociologiske baggrund påvirker vedkommendes subjektivitet. Dette kan kræve forberedelse og metarefleksion omkring egne levevilkår, grundtanker og daglige praksis.

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nissum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

I denne undersøgelsesmetode kan min egen subjektivitet ikke skjules, dels gennem hvilket subjektivt grundlag der observeres på og særligt da det er en vurderingssag hvilke observationer der skal placeres og beskrives i udvalgte bokse (jf. bilag A, B, C).

Yderligere skal man være opmærksom på, at dele af den kognitive sagsformulering ikke egner sig til brug som observationsredskab, særligt de prædisponerede faktorer. Disse kan ikke observeres over det korte tidsrum observationerne er udført gennem eller udelukkende gennem observationer i skolen, men kræver et yderligere og langt bedre kendskab til eleverne og deres private og hjemlige forhold. Til udfyldning af denne boks, prædisponerede faktorer, har specialklassens dagligt tilknyttede lærer hjulpet. Igen er opmærksomhedsfeltet omkring observatørens subjektivitet i højsædet.

Man skal endvidere stille sig kritisk overfor konteksten og de elever man observere. Her kan tilfældighedernes spil være gældende; hvor ikke alle elevens reaktioner er typiske for eleven, da vedkommende kan spille forskellige roller, eventuelt er i mangel på søvn, konflikter eller andet kan også spille ind - jeg har blot observeret et øjebliksbillede af elevernes liv (Bisgaard, 2002). Ud fra de fortagende observationer kan jeg ikke generalisere, hverken omkring hvordan den enkelte elev handler generelt eller hvordan elever med en given diagnose eller fra et bestemt hjem handler. Men blot fået et indblik i tre elevers eventuelle ressourcer og barriere for deltagelse i skolens og specialklassen undervisning.

Observationerne giver og er med til at styrke en konkret og direkte indsigt i elevernes individuelle forudsætninger og sociologiske baggrunde, dog er antallet af observerede elever meget begrænset og der kan med denne undersøgelse ikke generaliseres noget omkring hvilken betydning elevers sociologiske baggrunde har for deres forudsætninger for deltagelse og adfærd i skolen generelt. Derfor kan man vurdere validiteten til forholdsvis lav (jf. bilag A, B, C).

Reliabiliteten for observationerne kan vurderes til middel, da observationerne ikke er sket i en opstillet situation, men blot er gennemført i en almindelig daglig undervisning. Dog ville andre mulige observatører ikke nødvendigvis være nået frem til samme observerede resultat.

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

5.2.4. Præsentation af spørgeskema/interview som undersøgelsesmetode til indsamling af egen empiri

Spørgeskemaundersøgelsen med de tre elever er en kvalitativ undersøgelsesmetode (jf. bilag D); spørgeskemaer vurderes normalt som en kvantitativ undersøgelsesmetode (Kruuse, 2000b). Formålet med min undersøgelse er ikke, at kunne generalisere, men at få et grundlæggende indblik i elevernes individuelle forudsætninger og sociologiske baggrunde, hvor målet er at få mange oplysninger om få elever. Formålet med kvantitative undersøgelsesmetoder er ofte at kunne generalisere noget. Spørgeskemaundersøgelser er karakteriserede ved, at anvende overvejende lukkede spørgsmål, hvor et kvalitativt interview beskæftiger sig mere med en åben spørgemåde; *hvorfor* og *hvordan* (Kruuse, 2000b). Interview med børn kan være vanskeligt, da man overfører en særlig voksen kommunikation, hvor den voksne, læreren, stiller spørgsmålene og barnet, eleven, svare. Denne rolle- og magtfordeling kan man ikke forvente eleven har erfaring med og kan administrere, eller har motivation for at indgå i (Danmarks Evalueringsinstitut, 2009).

"Et interview kan fx gennemføres som mere uformelle, men fokuserede samtaler enten i barnets hverdagsomgivelser, dvs. i de fysiske rum hvor barnet normalt opholder sig, eller et andet sted hvor forskellige hjælpemidler (fx fotos, ting eller video) kan understøtte barnets kontekstfokus i forhold til undersøgelsens eller evalueringens tema." (Danmarks Evalueringsinstitut, 2009, s. 16).

Derfor er et spørgeskema blevet udformet som grundlag for interviewets tema, så denne kan understøtte elevernes kontekst- og temafokus og samtidig som en hjælp til, at imødekomme eventuelle kommunikationsvanskeligheder. Jeg vurderede at en blanding af en lukket og åben spørgetilgang ville gavne formålet med spørgeskemaet/interviewet bedst, samtidig med at der skulle tages hensyn til elevernes kommunikative forudsætninger (Danmarks Evalueringsinstitut, 2009).

Jeg ønskede ikke, at dialogen skulle bære præg af et rolle- og magtforhold, men det skulle være en behagelig oplevelse for eleverne, derfor blev spørgeskema udvalgt som et hjælpemiddel

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nissum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

og derfor, grundet ovenstående, er spørgeskemaet i denne undersøgelse en kvalitativ undersøgelsesmetode. Spørgeskemaet/interviewet blev udført med eleverne enkeltvis.

Spørgeskemaet/interviewet er delt op i fem dele; *min familie*, hvor eleverne skulle tegne deres familie og fortælle imens, her var formålet at fokusere på hvad eleverne fortalte omkring deres familie (Danmarks Evalueringsinstitut, 2009). *Mit værelse*, blev udformet på baggrund af, at jeg ønskede indsigt i strukturen i det fysiske rum i hjemmet og hvilke elektroniske apparater den enkelte elev havde, da dette var et stort emne blandt drengene i frikvartererne. *Mine sengetider og din morgen rutine*, blev udformet da jeg ønskede et konkret billede af elevens selvstændighed på dette område, samt indblik i elevernes sengetider, da særligt to elever ofte mødte trætte og uoplagte op i skolen. Sidste del er *skolen og venner*, dette blev udformet da jeg ønskede indsigt i elevens egen opfattelse af sine venskaber og generelle skolegang. Derudover ønskede jeg, at høre elevernes egne fortællinger omkring hvorfor de går i en specialklasse (jf. bilag D).

5.2.5. Kritiske og etiske refleksioner omkring brug af spørgeskema /interview som undersøgelsesmetode

Første store etiske overvejelser gik på spørgsmålet om samtykke og accept til, at kunne gennemføre spørgeskemaet/interviewet med eleverne. Ifølge Datatilsynet er man som studerende på en professionsbacheloruddannelse fritaget for anmeldelsespligten, dog under den forudsætning at der indsamles, helst, skriftlig samtykke fra de involverede parter. Da eleverne er mindreårige skulle jeg have forældrenes, de myndiges, samtykke til at gennemføre denne kvalitative undersøgelse (Datatilsynet, 2012).

Da jeg valgte at vedlægge spørgeskemaet/interviewet ved samtykkeerklæringen, var det i forlængelse af flere overvejelser. Jeg valgte at udforme spørgeskemaet/interviewet anderledes, end jeg ville have gjort hvis forældrene ikke skulle have set det, da et sociologisk perspektiv på elevernes forudsætninger for deltagelse i skolen er et meget ømtåleligt emne at berøre, særligt i den specialpædagogiske kontekst. Derudover var der overvejelser omkring hvad

VIA University College Lærerruddannelsen i Nørre Nissum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

spørgeskemaets/interviewets formål, *elevernes forudsætninger for at kunne indgå i sociale relationer*, ville gøre ved forældrene og i hvilken retning der var risiko og mulighed for at påvirke dem. Det var ikke et formål med denne undersøgelse, men et spinkelt håb omkring at forældrene til Klaus, Lars og Søren, måske ville tage nogle af temaerne i spørgeskemaet/interviewet alvorligt og bruge det som inspiration til struktur og opdragelse i hjemmene (jf. bilag D & E).

Yderligere gjorde jeg mig overvejelser omkring hvordan spørgsmålene skulle præsenteres for eleverne, så de ikke følte sig forkerte ved at svare på nogle spørgsmål, da flere af dem har en klar fornemmelse for hvad der er rimeligt og generelt for børn på deres alder. Der blev gjort meget ud af, at forklare eleverne vigtigheden omkring ærlighed i besvarelsen af spørgsmålene - der var ikke noget rigtigt eller forkert, hvilket blev gentaget bevidst flere gange undervejs.

Eleverne blev taget ud fra klassen enkeltvis og fik selv lov til, at bestemme hvor spørgeskemaet/interviewet skulle gennemføres, derudover var elevernes behov i fokus; eksempelvis skulle nogle spidse blyanter undervejs, hvilket normalt ville være blevet afvist, da det krævede at eleverne skulle ind i klassen og forstyrre undervisningen for at hente en blyantspidser. Det lille afbræk undervejs kan både have påvirket eleverne positivt og negativt. Grundene til disse valg blev gjort på baggrund af tidligere erfaringer under observationerne, hvor eleverne udfyldte spørgeskemaer i fællesskab, hvor de blev meget påvirkede af hinanden og de andres svar.

Reliabiliteten for spørgeskemaet/interviewet er begrænset, da jeg har udformet spørgeskemaet/interviewet specielt til mit formål, samt hvordan jeg valgte at præsentere spørgsmålene undervejs var subjektivt præget og derudover var det en opstillet og dermed ikke kendt situation for eleverne. Validiteten er forholdsvis lav, da der igen ikke kan generaliseres noget omkring hvordan elevens sociologiske baggrunde og struktur i hjemmene påvirker deres deltagelse og adfærd i skolen, samt at antallet af informanter er meget begrænset.

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

5.2.6. Præsentation af udvalgte dele af indsamlede data gennem kvalitative undersøgelsesmetoder

I det følgende beskrives udvalgte dele af observationerne og elevernes svar på spørgeskemaerne/interviewene enkeltvis.

Klaus er 9 år og tegner ikke sin far med; jeg spørger om han ikke har glemt sin far - han tegner ham med men siger: "*min far er ikke en del af familien mere*". Hans forældre er skilt.

Under *din morgen rutine* krydser han af ved, at det er forskelligt hvornår han står op og at han nogle gange bliver vækket. Han fortæller selv at han tit, i hverdagene, vågner tidligt og står op og ser fjernsyn eller leger - han vækker ikke sin mor selvom han kan høre vækkeuret ringer og hun ikke står op (jf. bilag A, D).

Han krydser af, at han ikke selv finder sit tøj og at det bliver fundet om morgenen. Han har ofte det samme tøj på i skole, som ofte er beskidt fra dagen før af madrester eller hvis han har tørt sin næse i ærmet. Han har diagnosen ADHD og har haft problemer med ufrivillig afføring og vandladning. Han er en urolig dreng i timerne og er meget humørsvingende. Han fortæller at han ofte har haft en dårlig morgen fordi de skændes derhjemme. han møder ofte træt og uoplagt op i skolen. Han er en lille køn dreng med et højt energiniveau, han klare sig godt mundtligt i skolen. Han siger flere gange: "*Det kan jeg ikke for jeg har en usynlig diagnose der hedder ADHD*" Generelt er han ikke kritisk overfor det han laver i skolen. Han udtrykker at han godt kan lide at gå i skole. Han er yderst sjældent sammen med nogle venner i fritiden, når han er sammen med nogen er det ikke nogen fra klassen. Han siger at han godt kunne tænke sig at have flere venner. Han har ikke altid været i en specialklasse (jf. bilag A, D).

Lars er 10 år og har diagnosen ADHD, ligesom sin mor og derfor er han i specialklassen, siger han selv. Han siger også at han er der for at få hjælp og fordi han er anderledes. Derudover er han omsorgssvigtet. Da han skal tegne sin familie skriver han ADHD over sit eget hoved. Det er forskelligt hvornår han kommer i seng og han står tidligt op i hverdagene, hvor han bliver vækket. Han finder ikke sit tøj selv, de finder det sammen om aftenen. Han kan godt lide at gå i

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

skole og synes han har gode venner. Han er sjældent sammen med venner udenfor skolen, og aldrig sammen med nogen fra klassen.

Lars er en udadvendt dreng med meget energi, han får mange idéer og er meget kreativ. Han møder ofte træt op i skolen. Derudover er han meget aktiv og deltagende i timerne, han bliver meget fornærmet hvis han ikke får lov til at snakke i timerne. Lars bryder sig ikke om at blive rettet på, han siger ofte: "*jeg ved det godt*", også selvom han har brug for hjælp. Han kan finde på at slå andre, hvis han bliver presset eller føler sig uretfærdigt behandlet, eller han går råbende ud af klassen og smækker hårdt med døren. Generelt mener han at det er ham der bestemmer, både i skolen og derhjemme. Han har altid været i en specialklasse, grundet diagnose og at han er en meget voldsom udad reagerende dreng (jf. bilag B, D).

Søren 9 år og tegner hele sin familie både onkler, tanter, bedsteforældre, kusiner og fætre osv. For ham er det et selvfølge at hele familien nævnes her. Han har diagnosen ADHD og hvad han og familien selv kalder for *rystesyg*. Han har mange flere elektroniske apparater, eksempelvis DS og Play Station, end de to andre elever. Han bliver vækket hver morgen i hverdagene. Han kommer i bad hver aften og finder ofte selv sit eget tøj om aftenen. Han er altid smart klædt i det nyeste modetøj. Generelt mener han at børn ikke skal gøre rent og rydde op, men det skal de voksne. Han har svært ved at forstå at andre kommer fra et andet hjem end han selv gør. Han er en dygtig læser og klare sig overvejende godt i skolen. Han har dog sproglige vanskeligheder og svært ved at udtale flere ord i fri tale. Han siger han ikke kan lide at gå i skole og at han nogle gange keder sig i specialklassen da de kun er så få elever. Han er sammen med venner udenfor skolen flere gange om ugen. Da jeg spørger om han selv synes han er en god ven siger han, at det ved han ikke for han har ikke spurgt nogen. Søren har nogle idrætstimer med en almenklasse hver uge. Han siger han er i specialklassen da han har lidt problemer som de voksne hjælper med og fordi han har rystesyg. (jf. bilag C, D).

Fælles for alle tre drenge er at de har brug for struktur og forudsigelighed i hverdagen (jf. bilag A, B, C)

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

5.3. Sammenfatning og relevans af det samlede empiriske grundlag for besvarelse af problemformuleringen

Der et godt og solidt empirisk grundlag, både overordnet og generaliserende, konkret og praktisk, for en grundig belysning af den specialpædagogiske problemformulering;

Begge rapporter kan anvendes som en begrundelse for, at et sociologisk perspektiv på elevernes forudsætninger er et relevant emne, også i en specialpædagogisk kontekst, grundet rapporternes overordnede syn på nogle elevers deltagelse i en klasse, social kompetence og forskellighed.

Rapporten *Socialisering i skoleklassen - en undersøgelse af sociale kompetencer og forskellighed i folkeskolen*, er særlig relevant i forhold til besvarelsen af problemformuleringen, da denne giver et tydeligt indtryk af, hvor stor en betydning elevernes sociologiske baggrunde har, for deres deltagelse og sociale status i folkeskolen. Derudover ligger den op til refleksioner omkring hvordan jeg kan undersøge elevernes individuelle forudsætninger i et sociologisk perspektiv.

Observationerne og spørgeskemaerne/interviewene tager afsæt i tre, næsten tilfældigt, udvalgte elever. Observationerne giver et tydeligt indblik i hver enkelt elevs ressourcer og barrierer for deltagelse i klassen og i undervisningen. Spørgeskemaet/interviewet har givet et indblik i elevernes daglige liv og deres egne tanker omkring deres familie, dem selv og deres sociale liv, i og uden for skolen. Dette skal fungere som et empirisk grundlag for besvarelsen af problemformuleringen og særligt hvilke overvejelser man som lærer gør sig omkring, hvordan man kan skabe en undervisning der kan støtte de sociale relationer i en specialklasse, ud fra elevernes individuelle og sociologiske forudsætninger.

Rapporten *Skolen og den sociale arv* fremstiller fem kvaliteter, de anser for relevante i skolens og lærerens møde med elever med svag sociologisk baggrund. Dette giver rapporten en relevans i besvarelsen af problemformuleringen og særligt senere i analysen, som grundlag for valg af inddragelse af teori, omkring hvordan man kan skabe en undervisning der kan støtte de sociale relationer i en specialklasse i indskolingen.

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

6. Analyse af det samlede empiriske grundlag

6.1. Analyse af elevernes forudsætninger i et sociologisk perspektiv

For at kunne gennemføre en analyse af elevernes forudsætninger i et sociologisk perspektiv er Daniel Sterns *Repræsentationer af Interaktioner der er blevet Generaliseret (RIG'er)* (Schousboe, 2007) og Pierre Bourdieus begreber *habitus* og *kapitaler* (Olesen, 2003), særligt interessante, da begge er optagede af elevernes sociologiske baggrunde og deres betydning for individets senere samspil med andre mennesker. Derudover ønskes der gennem dette afsnit, en større indsigt i elevernes diagnoses betydning for deres forudsætninger for deltagelse og adfærd i klassens undervisning og sociale liv.

6.1.1. Barnets tidlige erfaringer

Daniel Stern mener at barnets tidlige erfaringer særligt påvirker dets senere udvikling. Repræsentationer af Interaktioner der er blevet Generaliserede, RIG'er, er måder at være sammen med andre på. Gennem de forskellige samspilsepisoder barnet indgår i, skaber det en typisk og generaliserende forestilling, en RIG, om denne type samspil. RIG'ere er ikke alene barnets forventninger i forbindelse med tilknytning til en omsorgsperson, men i alle former for samspil det deltager i. Dette er byggestene for at barnet kan konstruere en generaliserende hukommelse omkring dets forventninger om hvordan noget, en situation eller et samspil, vil forløbe (Schousboe, 2007).

Stern gør endvidere opmærksom på at hvis en af færdighederne, en funktionshæmning i en eller flere sanser, er forsinket er det sandsynligt at de sociale kompetencer og samspil vil udvikle sig langsommere, samt "*hvis omsorgspersonen er afvisende, depressiv eller ikke reagerer på barnets >>svare<<, begrænses barnets sociale oplevelse*" (Wedel-Brandt, 2008, s. 452).

Generelt for alle tre elever, i tidligere nævnte egen empiriske undersøgelse, er at de alle er diagnosticerede med ADHD og dermed har en form for funktionshæmning, hvilket gør at de er dårligere stillet i sociale sammenhænge i skolen end almene børn (jf. bilag A, B, C) (Hansen, 2008). Hvilket bekræfter hypotesen, som nævnt i indledningen, der gik på en antagelse om-

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

kring, at elever med særlige behov har vanskeligere ved at indgå i sociale sammenhænge end almene børn i skolen.

Særligt interessant er Lars (jf. bilag B) der er omsorgssvigtet (Killén, 2002). Ud fra ovenstående teori, er han den dårligst stillede af de tre elever på det sociale område. Han er forsinket i sin udvikling af færdigheder til, at kunne indgå i sociale relationer og interaktioner med andre mennesker, da han ikke har haft samme mulighed for at opbygge de samme grundlæggende byggesten af Repræsentationer af Interaktioner der er blevet Generaliserede som de to andre elever, da hans forældre eventuelt har været og er følelsesmæssigt fraværende. Dette kan muligvis forklare Lars' voldsomme og udad reagerende adfærd i klassen, både overfor lærerne og særligt de to andre elever. Han har simpelthen ikke de fornødne personlige ressourcer og forudsætninger til, at kunne indgå i det sociale miljø i klassen på lige fod med de andre elever. Den voldsomme og udad reagerende adfærd kan være hans ubevidste måde, at vise at han ikke magter et udfordrende socialt samspil eller blot hans måde at indgå i sociale relationer med andre på, da det er dette han kender til. Dette er både en mestringsstrategi og en vedligeholdende faktor, da det sociale er en udfordring for ham.

6.1.2. Dannelsen gennem elevens opvækst og sociale miljø

Pierre Bourdieu mener at dannelsen gennem elevens opvækst, sociale miljø og erfaringer, også kaldet dispositioner, skaber dets habitus. Habitusen er oplagret i kroppen og ligger til grund for elevens handlegrundlag. Bourdieu er optaget af at få indblik i elevernes habitus, da man derved kan blive bevidst omkring hvorfor eleven agere som den gør. Bourdieu anvender begreberne *symbolsk kapital*, som defineres ved, at det der af sociale grupper tillægges værdi og er værdifuldt og *kulturel kapital*, som defineres ved at være den kapital en kultur vægter højt, eksempelvis er skolen og hjemmet to forskellige kulturelle kapitaler (Olesen, 2003).

Man kan gisne om hvorvidt Klaus' far ikke har nogen symbolsk kapital hos familien mere, da Klaus ikke tegner sin far med og siger at han ikke er en del af familien mere (jf. bilag A). Man kan stille sig undrende overfor om dette er Klaus' egne tanker og ord, eller om han er påvirket

VIA University College Lærerruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

af sin mors tanker og holdninger efter hendes og hendes mands skilsmisse. Man skal være opmærksom på hvad Klaus forstår ved ordet *familie*, om det kun omfatter dem han bor sammen med eller om det rækker udover disse rammer. I dette tilfælde kan ordet *familie* betyde at det kun er dem han bor sammen med, da han stadig omtaler sin far som *far*. Klaus' symboliske kapital er lav i klassen, da de andre elever er generede af at han spiser bussemænd i timen, hvilket ikke har nogen særlig, eller ønsket, påvirkning hos Klaus, da han ikke holder sig tilbage og blot fortsætter (jf. bilag A).

Generelt passer eleverne, Klaus, Lars og Søren, på Annette Rasmussens to typer af elever; *den deltagende, socialt marginaliserede elev*, hører Søren til, da hans forældre er de højest uddannede blandt forældrene i klassen generelt. Søren fisker i fritiden, hvilket ingen af de andre elever i klassen gør og derfor giver dette ham ikke nogen særlig social kapital eller status i klassen. Søren bor derudover relativt langt fra væk fra sine klassekammerater, hvilket er aktuelt og en realitet for denne elevtype (jf. bilag C).

Lars og Klaus hører under elevtypen; *den ikke-deltagende, socialt marginaliserede elev*. De kommer begge fra hjem med forholdsvis lave sociale, kulturelle og økonomiske ressourcer, særligt Lars. Klaus og Lars dyrker andre men meget få venskaber udenfor skolen og de ses ikke med nogle af deres klassekammerater i fritiden, hvilket er særligt aktuelt for denne elevtype i følge Annette Rasmussen. *Den ikke-deltagende, socialt marginaliserede elev* stemmer ikke helt overens med eksempelvis Lars, da han er den mest deltagende, ofte alt for deltagende elev i klassen (jf. bilag A, B). Her kommer det særligt til udtryk, at Annette Rasmussens forskning er gennemført i almene klasser og derfor har taget udgangspunkt i hvordan elever fra hjem med begrænsede ressourcer påvirkes af dette i den almene folkeskole. Man kan ikke sige noget om hvordan Klaus, Lars eller Søren ville reagere i en sådan sammenhæng, men umiddelbart kan man forestille sig, at de ikke ville udvise en mindre forstyrrende adfærd.

Søren er fuldt bevidst omkring hvad en familie er og tænker bredt om dette begreb, da han tegner alle i sin familie med. Selvom Søren ikke har en særlig stærk social kapital/status i klassen grundet sin fritidsinteresse, har han alligevel en stærk symbolsk kapital i klassens

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nissum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

kulturelle kapital, grundet hans smarte tøj, de mange elektroniske apparater han har, samt hans faglige status, der ligger højere end de to andre elevers. Han er den elev der har de mindste vanskeligheder og udfordringer i sociale sammenhænge. Umiddelbart kan man vurdere at Søren kommer fra et hjem, en kulturel kapital, der ligger tæt op af skolens symbolske og kulturelle kapital, da skolen for ham, særligt fagligt, giver mening.

Lars kommer derimod ikke fra samme kulturelle kapital, hvilket kan resultere i, at han har vanskeligt ved at være tilstede indenfor skolens rammer. Han er en bestemt dreng der ønsker at bestemme, både i hjemmet og i skolen. Skolens symbolske og kulturelle kapital tager ikke hensyn til dette behov og efterkommer ikke hans krav om, at han kan snakke når han vil eller, at han kan bestemme hvad timerne og dagene skal indeholde.

Lars' habitus kan være grundlaget for hans dominerende, udad reagerende, voldsomme og styrende adfærd i og udenfor hjemmet. At han smækker med dørene, råber og kan finde på at slå fra sig, betyder ikke at han har været udsat for dette, men blot at denne adfærd ikke er blevet stoppet og at grænserne omkring ham i hjemmet, muligvis ikke har været tydelige og faste nok. Han er med andre ord ikke blevet bremset i denne voldsomme udad reagerende adfærd.

Lars skriver *ADHD* over sit eget hoved da han skal tegne sin familie, hvilket indikere at han ser sig selv som et *ADHD-barn* og ikke et *barn med ADHD*. Denne forståelse af ham selv er sket gennem dannelsen i hjemmet og eventuelt gennem den daglige argumentation fra forældrenes side hvis Lars har en uønsket adfærd - *jamen han har jo ADHD* (jf. bilag B).

På en lignende måde kan Klaus være blevet præget hvilket resultere i, at når der bliver stillet krav til ham, eksempelvis at han skal sætte sig ned på stolen svare han hurtigt og klart; "*Det kan jeg ikke for jeg har en usynlig diagnose der hedder ADHD*".

Sørens habitus kommer særligt til udtryk hvis han bliver bedt om at rydde op på eksempelvis sit bord, da han grundlæggende mener at det kun er de voksne der skal rydde op og gøre rent.

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

6.1.3 Eleven med en diagnose

ADHD, Attention Deficit Hyperactivity Disorder, er en udviklingsforstyrrelse hvor opmærksomhedsvanskeligheder har en central rolle. Børn med denne diagnose kan kun samle sig om noget i kort tid af gangen. De er meget urolige og impulsive, hvilket kan virke stærkt belastende og forstyrrende både i skolen og i hjemmet. Forstyrrelsen forårsager yderligere vanskeligheder på det sociale område.

Barnet med ADHD kan have følgende typiske træk; kan ikke fastholde opmærksomhed ved opgaver eller leg, høre ikke efter hvad der bliver sagt eller ignorerer det, kan ikke tilrettelægge aktiviteter, undgår opgaver der kræver vedholdende opmærksomhed, mister ting der er nødvendige for at kunne udføre opgaver, eksempelvis bøger og blyanter og lader sig let distrahere af ydre stimuli. Derudover forlader barnet ofte sin plads i klassen, har vanskeligt ved at være stille, uro i hænder og fødder, sidder uroligt, kan ikke vente på det bliver dets tur, afbryder, taler for meget uden situationsfornemmelse og handler uden omtanke (Hansen, 2008).

"Svækket opmærksomhed kan bedres gennem hensigtsmæssig ernæring, hvile og søvn, omverdenens interesserende og empatiske påvirkning, ved at interessen fanges, gennem motorisk udfoldelse og ved tilførsel af centralt stimulerende midler som amfetamin." (Hansen, 2008, s. 169).

Adfærdsforstyrrelserne kan opstå på grund af impulsivitet hvor handling kommer før tanke, af nederlag og skuffelse, men kan også hænge sammen med ugunstige opvækstbetingelser. Børn med ADHD kan have ufrivillig vandladning, tics og andre ufrivillige bevægelser, stammen og udtaleforstyrrelser. Børn med opmærksomhedsforstyrrelser findes i alle sociale lag, men oftest i de nederste (Hansen, 2008).

Klaus, Søren og Lars er alle diagnosticerede med ADHD, hvor både Lars og Klaus er medicinere for at forbedre deres forstyrrende adfærd både i hjem og skole (jf. bilag A, B, C). Søren har *rystesyge*, som han selv og familien kalder det, hvilket betyder at han ryster ukontrolleret, oftest når han sidder ned, hvilket kan forklares gennem hans diagnose. Der er ikke noget sy-

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

stem i hvornår han ryster eller om hvor klar en bevidsthed han har når han ryster. Dette forstyrrer undervisningen, da det ofte distraherer de andre elever, der straks flytter deres opmærksomhed fra en aktivitet og kort over på Søren. Søren siger selv at han ikke må ryste, hvilket kan indikere at familien forsøger at holde det under kontrol og stoppe det. Søren kan føle sig lidt flov efter en rystetur, hvilket kan betyde at han føler det ubehageligt når han ryster i samvær med andre mennesker. Søren har en forstyrrende adfærd i skolen og afbryder tit både lærerne og de andre elever og har derudover problemer med udtalen af flere ord (jf. bilag C).

Særligt Lars og Klaus har svært ved at sidde stille på stolene i løbet af undervisningen, de bliver meget let distraherede og har en masse små problemer de skal have styr på inden de kan koncentrere sig om den faglige opgave, hvilket kan være et tegn på at de ikke magter at skulle sidde og koncentrere sig om en faglig aktivitet.

Klaus er meget urolig i undervisningen og rejser sig mange gange i løbet af en time, hvilket kan betyde at han trænger til et lille afbræk, da han ikke kan magte udfordringen at sidde stille det samme sted i længere tid. Når han går fra sin plads flyttes hans opmærksomhed fra det faglige i undervisningen og han får derfor ikke samme mulighed for at få samme udbytte af undervisningen som de andre elever.

Alle tre elever er fuldt klar over deres diagnose og hvorfor de er i specialklassen, derudover har de alle tre meget brug for struktur og uforudsigelighed. Dette kommer tydeligt til udtryk hvis der sker noget uventet i deres hverdag i skolen.

Søren virker til at være den eneste af de tre elever der har en fast struktur i hjemmet, da hans sengetider, hvornår han bliver vækket, han kommer i bad og finder tøj til næste dag, er fast struktureret. Dette kan også påvirke ham positivt, hvilket kan mærkes på hans adfærd i skolen, da denne er mere afslappet og forstående end Lars' og Klaus' adfærd, der ikke har helt samme faste struktur i hjemmet.

Angående Lars er det særligt aktuelt at han ikke kan udsætte sine behov og vente til det bliver hans tur, han afbryder og har lav situationsfornemmelse, hvilket resulterer i en meget belastende og forstyrrende adfærd i undervisningen og i klassen generelt (jf. bilag B).

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

Overordnet kan eleverne omgås hinanden i klassen, men om hvorvidt deres sociale trivsel er høj kan debatteres. Søren giver eksempelvis udtryk for at det kunne være dejligt hvis de var flere elever i klassen og Klaus giver udtryk for at han godt kunne tænke sig flere venner.

I følge Annette Rasmussens konstruktion af elevtyper, kommer særligt Lars og Klaus fra samfundets nederste sociale lag. Dette er ikke for at putte eleverne og deres familier ned i en bestemt kasse, men dette kan være aktuel brugbar viden i den specialpædagogiske daglige praksis og kan være med til at styrke et eventuelt skole-hjem samarbejde.

6.1.4 Sammenfatning og relevans for besvarelse af problemformuleringen

Gennem arbejdet med denne del af analysen, er der opbygget et stabilt og godt indblik i elevernes individuelle RIG'ere, deres habitus, symbolske og kulturelle kapital, samt elevernes diagnose.

Analysen viser tydeligt hvordan elevernes habitus og RIG'er kommer til udtryk i skolen og hvordan denne er med til at påvirke deres deltagelse i undervisningen og klassens sociale liv, samt hvordan denne påvirker elevernes symbolske kapital i klassen og om hvorvidt i passer ind i klassens og skolens kulturelle kapital. Derudover kommer deres diagnose ADHD, særligt til udtryk på hver deres individuelle måde i den daglige undervisning.

Der er blevet redegjort og analyseret, og dermed er *elevernes forudsætninger i et sociologisk perspektiv* i problemformuleringen blevet belyst, hvilket danner et stort grundlag for den senere besvarelse.

6.2. Analyse af betydning for lærerens møde med eleven

Det er ikke udelukkende elevernes sociologiske baggrunde og deres diagnose der kan påvirke deres adfærd i skolen og i undervisningen. Lærerens tilgang og møde med eleverne og lærer-elev relationerne spiller ind på hvordan eleverne reagere og tilpasser deres adfærd i forhold til læreren og de øvrige elever i klassen. For at kunne undersøge dette nærmere er det inte-

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

ressant og relevant at se på lærerens betydning for læringsmiljøet i klassen og om hvorvidt en anerkendende tilgang kan støtte eleverne til at komme tættere mod en ønsket og ikke forstyrrende adfærd.

6.2.1 Lærerens betydning for læringsmiljøet

Lærere har ikke den samme forståelsesramme og bedømmer og forstår dermed ofte den samme elev forskelligt. Dette kan skyldes relationen eller det professionelle forhold mellem lærer og elev, men det kan ligeledes skyldes lærerens forskellighed hvad angår normer og værdier i livet generelt og deres forståelse af børn (Holst, 2011).

Miljøet i klassen betyder de omstændigheder der i undervisningen handler om, både det faglige og det sociale miljø og kulturen i klasserummet. Når man som lærer indgår i en relation eller et professionelt forhold til eleverne, vil vi uundgåeligt interagere, også selvom vi ikke har til hensigt at gøre det.

Årsagsforholdene i en elevs liv kan sjældent rummes i en lineær proces, årsag-virkning. Den cirkulære proces er kendetegnet ved at alle hændelser i det sociale miljø påvirker hinanden gennem interaktionsmønstre; vores handlinger påvirker omgivelserne og omgivelserne påvirker vores handlinger (Løw & Jensen, 2010).

Både læreren og eleverne har en eller flere positioner i klassen. En position kan afgrænses i forhold til begrebet *rolle* og betegner overordnet den faste og forudbestemte plads eller rolle en elev kan udfylde (Løw & Jensen, 2010).

Alle de tre elever har, grundet deres diagnose ADHD, særligt behov for struktur og forudsigelighed i deres hverdag (jf. bilag A, B, C). En udfordring man som lærer i den specialpædagogiske kontekst står overfor er hvordan der kan skabes en trygt og socialt læringsmiljø på trods af den enkelte elevs individuelle sociologiske baggrund. Man står ofte i den specialpædagogiske kontekst overfor udfordringen *hvad virker i dag, virker måske ikke i morgen eller endda senere på dagen*, og derfor skal man som lærer i denne specielle kontekst kunne improvisere

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

og have en robust faglig, pædagogisk og didaktisk referenceramme for at kunne imødekomme et alsidigt og inspirerende socialt læringsmiljø. Elever med særlige behov befinder sig ofte ikke i et stabilt, struktureret miljø, hvilket påvirker deres deltagelse i skolens faglige og sociale miljø, dette ses eksempelvis tydeligt i Klaus' og Lars' aktuelle situation (jf. bilag A, B).

For at skabe struktur og forudsigelighed i elevernes dagligdag kan man med fordel anvende et piktogram over elevernes skoleskema, så de entydigt kan se og læse hvad den aktuelle dag byder på af fag og frikvarterer. Derudover kan man i tæt samspil med eleverne udvikle klasse-regler for socialt samvær, så alle elever kan have en fælles referenceramme for det sociale og de kan have tydelige retningslinjer for hvilken adfærd der ønskes i klassen. Det er vigtigt at de disse regler er formuleret så der beskrives hvad eleven *må* og ikke hvad eleven *ikke må*.

Den cirkulære tankegang er særligt relevant at anvende i den specialpædagogiske kontekst frem for den lineære. Det er ikke udelukkende elevernes sociologiske baggrunde der påvirker deres adfærd og sociale trivsel i skolen, men også særligt lærerens møde med eleven. Som lærer for disse børn er det særligt væsentligt at være et reflekterende individ, der har konstant fokus på sin egen praksis og kan analysere og vurdere denne for, at tilpasse den bedst muligt i mødet med og tilgangen til eleven, men også ud fra elevens aktuelle adfærd. Man må ikke tænke ensidigt og lineært om elevens adfærd, men have fokus på hvad man som professionel lærer gjorde i interaktionen med eleven, der fik eleven til at udvise den bestemte adfærd, i sammenhold med overvejelser omkring elevens sociologiske bestemte personlige og sociale ressourcer. Eksempelvis skal man overveje sin egen foregående handling og reaktion når Lars fare voldsomt op og virker truende i sin udad reagerende adfærd, hvordan takler man når Søren ryster og siger han ikke må ryste? og hvad siger man til Klaus når han har en urolig og forstyrrende adfærd i undervisningen og han blot siger; "*jeg kan ikke for jeg har en usynlig diagnose der hedder ADHD!*" (jf. bilag A, B, C).

Elevens adfærd, samt den tilgang man som lærer har til opmærksomhedsfelter hos eleverne, påvirker hvilken position og rolle eleven er blevet tildelt i klassen. Man skal derfor også være

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

særlig bevidst omkring, hvilken position man ser og holder eleverne, bevidst eller ubevidst, fast i. Alle, elever som lærer, skal have plads til forandring og dermed mulighed for at have en anden rolle og position i klassen.

Ved at reflektere over sin egen lærerfaglige praksis, kan man eventuelt på et højere plan imødekomme eleverne på en mere anerkende måde, hvilket kan resultere i et mere harmonisk og velfungerende læringsmiljø.

6.2.2 Relationerne mellem lærer og elev gennem en anerkendende tilgang

"Lærerens måde at møde eleven på kan bidrage til at fremme elevens selvværd, læring og respekt for sig selv og andre." (Løw & Jensen, 2010, s. 304). Med andre ord er lærerens møde med eleven et centralt element i elevernes adfærd og selvfølelse. En anerkendende kommunikationsform, ses af Ole Løw og Elsebeth Jensen, som et ideal for hvordan læreren kan være i sin magtposition i forhold til eleven og samtidig kan skabe selvrespekt og selvværd hos den enkelte elev. Det er læreren der har ansvaret for hvad der kendetegner lærer-elev relationen (Løw & Jensen, 2010).

"Vi trives kun godt, når vi anerkendes som mennesker." (Metner & Storgård, 2012c, s. 21). I følge Lene Metner og Peter Storgård omfatter anerkendelse at; *blive set som man er af et andet menneske, blive taget alvorligt som menneske, og at opleve at være ok blot som man er.* Derudover skal eleven der modtager anerkendelsen, have en følelse af at denne; *gives uden bagtanker, gives uden at blive fulgt af et præstationskrav og gives uden betingelser.* Anerkendelse vækker menneskets selvfølelse og skaber et afgørende fundament for, at der kan udvikles et stabilt selvværd, social kompetence, faglig kompetence og dermed livskvalitet. Anerkendelse kan komme til udtryk verbalt, nonverbalt og gennem anerkendende samvær (Metner & Storgård, 2012c, s. 22).

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

I forbindelse med den personlige relationskompetence beskriver ICDP otte, hvor tre er særligt relevante, samspilskomponenter som væsentlige; *juster dig efter barnet, hjælp barnet med at kontrollere sig selv ved at sætte grænser på en positiv måde og vis positive alternativer og tal med barnet om ting det er optaget af og få følelserne med i samtalen* (Metner & Storgård, 2012c, s. 28).

Læreren har ansvaret for relationerne i klasserummet og mange kan tage dette som den største selvfølgelighed, men glemmer hvor vanskelig denne rolle er at påtage sig og være i, samt hvilke konsekvenser det kan få hvis man ikke kan udfylde denne plads positivt. Overordnet er læreren elevernes forbillede og rollemodel i skolens kulturelle kapital og er derfor også forgangsmand for, hvordan omgangstonen er og hvordan man indgår i sociale relationer med andre mennesker.

DPU's undersøgelse konkludere, at en anerkendende tilgang til elevens faglige, personlige og sociale ressourcer har stor betydning for undervisningen og kan særligt støtte eleverne med en svag sociologisk baggrund. En elev som Lars kan særligt nyde godt af at blive mødt med anerkendelse og nærvær, da han ikke har modtaget samme følelsesmæssige omsorg og indlevelse hos sine forældre som de to andre elever, grundet omsorgssvigtet (jf. bilag B). Dog kan man heller ikke forvente at Lars trives eller magter en anerkende tilgang, da det ikke er en tilgang han tidligere er bekendt med og derfor ikke ved hvordan han skal handle i dette sociale samspil. Grundlæggende handler anerkendelse om at italesætte situationer og handlinger på en beskrivende og positiv måde.

Særligt Klaus og Lars har ikke et stabilt fundament under sig til, at kunne videreudvikle en positiv selvfølelse og sociale kompetencer og dermed opbygge livskvalitet. Klaus har en meget negativ holdning til ting omkring sig og er ikke kritisk overfor sit eget arbejde, hvilket som lærer kan være svært at takle (jf. bilag A). Den anerkende tilgang hos ham ville handle om at skabe tryghed og anerkende ham bare for sin tilstedeværelse og deltagelse i undervisningens aktivitet.

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

Sørens fundament er langt mere stabilt, da han muligvis er blevet mødt med en mere anerkende tilgang i hjemmet af sine forældre. Han er ikke i tvivl om hans betydning for fællesskabet i familien, men han kan mangle selvtillid i det sociale miljø skolen (jf. bilag C). Selvom han er deltagende i frikvartererne og i undervisningen, udtaler han selv at han ikke ved om han er en god ven, da han ikke har spurgt nogen, hvilket kan indikere en grundlæggende social og personlig usikkerhed som eventuelt kan imødekommes med en anerkende forholdemåde fra lærerens side.

Overordnet skal man som lærer fokusere på at møde eleven hvor vedkommende befinder sig og have fokus på at justere sig efter elevens behov. Klare grænser er også anerkendelse, selvom dette begreb er overvejende negativt ladet. Klare grænser skaber struktur, hvilket alle disse tre elever har særligt behov for i deres dagligdag.

6.2.3. Sammenfatning og relevans for besvarelse af problemformuleringen

Gennem dette afsnit er lærerens rolles betydning for elevernes personlige og sociale udvikling blevet sat i fokus. Det er blot en lille bid af hvad der kan være på spil i den specialpædagogiske praksis og for den sags skyld også i almene klasser, blot at der i den speciale kontekst er et andet og mere grundlæggende behov for nærvær, struktur og anerkendelse i skolen. Denne indsigt har skabt et grundlag for at kunne besvare *hvilke overvejelser man som lærer gør sig med henblik på skabe en undervisning der kan støtte de sociale relationer i en specialklasse i indskolingen* i problemformuleringen.

6.3. Analyse med fokus på undervisning der kan støtte sociale relationer ud fra elevernes individuelle forudsætninger

Som lærer er man gennem folkeskolelovens formåls §1 om elevernes alsidige udvikling forpligtet til, bl.a. at styrke elevernes sociale kompetencer (Undervisningsministeriet, 2009a). Derfor er det helt essentielt, at man integrerer elevernes interaktion med hinanden i den dag-

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nissum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

lige undervisning. Eleverne bliver nødt til at være en del af et fællesskab, for kunne at få en forståelse af hvordan man hensigtsmæssigt kan lære at indgå i sociale relationer med andre mennesker. Derfor er det i det følgende interessant at undersøge, hvordan man som lærer kan skabe sådan en undervisning og stadig have elevernes sociologisk baggrunde og diagnoser med i sine overvejelser.

Formålet med danskfaget i skolen er bl.a. at faget skal fremme eleverne etiske forståelse, samt elevernes lyst til at bruge sproget personligt og alsidigt i samspil med andre (Undervisningsministeriet, 2009b).

I al undervisning skal man som lærer bestræbe sig på, at skabe en balance og lige vægt mellem elevernes egne oplevede ressourcer og kravene og forventningerne der stilles til dem. Særligt i arbejdet med sårbare elever kan det være risikabelt, at kravene opleves for store i forhold til elevens egne oplevede ressourcer, da dette aktivere negative tanker og følelser, samt markante mestringsstrategier (Metner & Storgård, 2012d).

Den didaktiske relationsmodel er en model der anvendes til bl.a. forståelse og analyse af undervisning og læring. Den beskriver sammenhængen mellem følgende kategorier; *læringsforudsætninger, rammefaktorer, mål, indhold, lærerprocessen og vurdering* (Hiim & Hippe, 2010).

6.3.1. En legende tilgang i undervisningen for at støtte sociale relationer i en specialklasse

Når børn leger udvikler de tanker om deltagelse, rettigheder og indflydelse, da der i legen skabes en kultur der bygger på børnenes interaktion, fælles læring og deltagelse. Børn lærer sammen og af hinanden (Samuelsson & Carlsson, 2005).

"Når børn leger og prøver forskellige ting støder de på nye og uventede situationer. Når den nye information ikke passer ind i det, barnet ved, kan der først opstå en frustration. Derefter forsøger barnet at håndtere det nye indhold og tilpasse det til det, det allerede

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

kan og ved. I denne proces opstår der ny viden, som det føler sig tilfreds med. Legeprocessen bliver på den måde en del af læringen." (Samuelsson & Carlsson, 2005, s. 53).

Når der arbejdes at udvikle sociale kompetencer og færdigheder hos børn, har strukturen en stor betydning. Jo løsere og mindre struktur, desto større krav stilles der til elevens sociale kompetencer (Metner & Storgård, 2012e).

Leg i skolen er en vanskelig størrelse, da skolen først og fremmest skal have et fagligt fokus. Klaus, Lars og Søren kan grundet deres diagnose ikke pludseligt skabe en leg i undervisningen, da denne situation er pludseligt opstillet, samt at leg ikke har en fast struktur eller forudsigelighed. Dog kan leg i undervisningen bruges som en pause og et afbræk fra det faglige fokus og indhold, hvilket imødekommer elevernes forudsætninger omkring, at de ikke kan holde fokus i længere tid af gangen, grundet deres diagnose. Derfor kan en legende tilgang til det faglige indhold være en måde, at imødekomme legens kvaliteter i skolen, som fælles læring og at eleverne lærer af og med hinanden i et fællesskab, samt at man imødekommer elevernes behov for mange fokusskift i løbet af dagligdagen og i den enkelte undervisning.

DPU's undersøgelse konkluderede, at hvis eleverne erfare værdien af klassens aktiviteter sanseligt, følelsesmæssigt, kognitivt og socialt, samt at eleverne bliver involveret i sociale faglige aktiviteter kan dette støtte eleverne i undervisningen og i det sociale miljø i klassen, samt kompensere for en svag sociologisk baggrund.

En lektion i skolen er typisk 45 minutter, hvilket er lang tid at skulle holde et fagligt fokus for eleverne og derfor kan et afbræk fra det faglige være aktuelt.

En legende tilgang til det faglige kan eksempelvis være, at tage eleverne med ud af klassen og lege *popcorn*. *Popcorn* er en leg med navneord. Der er to kopper, en hvor der står *en* på og en anden hvor der står *et*. *Popcornene* er små sammenkrøllede papirkugler i en pose, som hver indeholder et vilkårligt navneord. Eleverne trækker på skift et ord, læser det højt og løber ned og smider det i den rigtige kop, eksempelvis *hus* skal smides i koppen der står *et* på.

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

I denne leg/aktivitet er strukturen og forudsigeligheden fast, hvilket eleverne har stort behov for, samt der er særlig fokus på fokusskift. Efter andet klasstrin skal eleverne have tilegnet sig færdigheder omkring sproget og at der er forskellige ordklasser, hvilket der her arbejdes med (Undervisningsministeriet, 2009b). Man kan placere kopperne med stor afstand fra udgangspunktet, hvilket resulterer i at eleverne får mulighed for at få brugt noget energi. Motorisk udfoldelse kan yderligere være med til at forbedre elevernes forstyrrende adfærd i skolen, der kan skyldes deres individuelle sociologiske baggrunde og diagnoser.

Efterhånden som eleverne kender strukturen kan man som lærer trække sig lidt i baggrunden og lade dem overtage styringen, hvilket stiller større krav til elevernes sociale kompetencer. Man skal konstant være bevidst omkring elevernes egne oplevede ressourcer og ikke ødelægge den legende tilgang til aktiviteten med for store uoverskuelige krav til det sociale.

For at kunne skabe en god undervisning er det i følge *den didaktiske relationsmodel* vigtigt som lærer, at have et tydeligt mål for øje, samt have et solidt formål. Danskfagets formål er til dels at skabe lyst til at bruge sproget i samspil med andre, hvilket der i *popcorn* opfyldes og arbejdes med. Formålet og grundlaget for ovenstående undervisning er, at have klassens sociale relationer som målet. Dette skabes naturligvis ikke gennem få undervisningsgange, men gennem en meget langvarig og vedholdende proces. Det er et område man som lærer og klasse aldrig bliver færdig med at skulle have fokus på. Alle elementerne i *den didaktiske relationsmodel* er i næsten al undervisning i spil, men i denne legende tilgang er der særlig fokus på sammenhængen og spændingsfeltet mellem læringsforudsætningerne og lærerprocessen, da det ikke er det faglige indhold der er i fokus, men i større grad at eleverne får en fælles social oplevelse i det faglige rum.

6.3.2. Fokus på undervisnings indhold for at støtte sociale relationer i en specialklasse

Hvis man ønsker at have fokus på udviklingen af elevens sociale kompetence er der tre aspekter, man særligt skal tage højde for; *en vidensdel*, der handler om at have viden om hvordan man agerer i en konkret social kontekst, *en personlig drivkrafts del* handler om at ville deltage

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

og være motiveret for dette i sociale sammenhænge. Sidste aspekt er *en handledel* hvor det handler om at gøre noget i en bestemt social kontekst.

For at have et veludviklet socialt repertoire er der en række sociale færdigheder der anses for at være væsentlige. Disse deles op i seks kategorier, hvoraf tre er særligt væsentlige for denne analyse; *Nonverbale færdigheder* som eksempelvis udtrykkes gennem at kunne vente til det bliver ens tur, *verbale færdigheder* som eksempelvis er at kunne håndtere at man bliver afbrudt imens man taler. *Emotionelle færdigheder* kan eksempelvis være at kunne kende og betegne adskillelige følelser eller at kunne aflæse andres følelsesmæssige tilstand (Metner & Storgård, 2012a).

For at kunne skabe en undervisning der har fokus på danskfagets formål om, at fremme elevernes etiske overvejelser, kan man sætte fokus på samspillet mellem elevernes læringsforudsætninger og undervisningens indhold i *den didaktiske relationsmodel*. Målet er stadig at støtte klassens sociale relationer, men på en mere direkte og tydelig faglig måde end før.

Man kan med fordel opbygge en undervisning der tager udgangspunkt i, at støtte elevernes emotionelle sociale færdigheder og have *følelser, etik og moral* som tema. Som det første skal man tilrettelægge en undervisning der begrebsafklarer for eleverne; *hvad er følelser, kan de nævne nogle følelser og hvordan ser de ud hvis de skal vise dem*. Her er det vigtigt at man selv går forrest og skaber rum for at eleverne fysisk kan vise forskellige følelser gerne med overdrivelse.

Man kan derefter forklare eleverne hvad etik og moral er, gennem udarbejdelse af cases som berører temaerne, eksempelvis *Peter ser at Sofie græder i skolegården, han griner af hende og kalder hende en tudeprinsesse*. Man kan så spørge eleverne *er det god eller dårlig etik/moral?* De første par gange er det vigtigt, at man tydeligt leder eleverne i den rigtige retning, da at vide hvad etik og moral betyder, er et større krav end eleverne har forudsætninger for at kunne redegøre for. Formålet er grundlæggende en dialog omkring hvilke følelser forskellige situationer kan give og hvordan man handler hensigtsmæssigt, etisk og moralsk i sociale sammen-

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nissum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

hænge. Gennem dette undervisningseksempel arbejdes der yderligere med at eleverne skal; "*bruge talesproget i samtale og samarbejde og kunne veksle mellem at lytte og at ytre sig*", samt at de arbejder med at udvikle deres ordforråd, begreber og nye faglige udtryk (Undervisningsministeriet, 2009a, s. 5).

Undervisningen ligger op til stor elevdeltagelse og mundtlighed og man skal derfor være særlig opmærksom på elevernes individuelle sproglige kompetencer og eventuelle vanskeligheder. Søren har eksempelvis ikke samme forudsætning for deltagelse som de andre, grundet vanskeligheder med hans udtale og rysteture (jf. bilag C). Klaus kan eventuelt ende ud med konsekvent at svare forkert, særligt hvis det faglige indhold stiller for store krav til hans egne oplevede faglige og mundtlige kompetencer eller hvis han blot er i dårligt humør (jf. bilag A). Lars har særligt vanskeligt ved både verbale og nonverbal sociale færdigheder, hvilket man som lærer skal være bevidst omkring, da han ikke kan tolerere at han ikke må bestemme og ikke kan snakke når det passer ham. Man kan med fordel fra starten kan sætte klare opnåelige forventninger og krav til Lars og dermed anerkende hans vanskeligheder på dette område (jf. bilag B).

Hvis forventningerne og kravene ikke stemmer overens med elevernes oplevede ressourcer, vil dette udløse negative tanker og følelser, altså nogle af elevernes vedligeholdende faktorer og kan aktivere deres mestringsstrategier, hvilket ikke er ønskeligt da hver enkel elev på sin egen måde er forstyrrende for undervisningens gennemførelse og fokus (jf. bilag A, B, C).

Der kan, særligt for disse elever, være langt fra en god fornuftig tanke og holdning til en god fornuftig handling i en udfordrende social situation. Man kan lave en case omhandlende en elev der slår en anden elev hårdt. Her kan eventuelt Lars sige at det må man ikke, at det er synd og at man ikke må slå (jf. bilag B). Men hvis han senere står i en presset udfordrende social episode vil han måske automatisk slå fra sig, da dette ligger så dybt i hans habitus, RIG'er og måde at agere på. Lars viser her at han har et godt og solidt *vidensniveau*, men at han har vanskeligheder med at handle ud fra dette grundlag, dermed har han ikke særlig store kompetencer på den *personlige drivkraftsdel og handledelen*.

VIA University College Lærerruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

Ovenstående undervisning kan for eleverne skabe rammerne for hvad der er velanset adfærd og hvad et fællesskab anser for almen dannelse og acceptabelt. Undervisningen kan særligt ændre noget på lang sigt, men om hvorvidt elevernes sociale kompetencer og deres forstyrrende adfærd forbedres her og nu kan ikke påvises. Dog kan man heller ikke påvise hvordan elevernes adfærd og sociale kompetencer ville have set ud hvis de ikke havde modtaget undervisningen. Undervisningen kan yderligere være et fælles grundlag for, hvad der er hensigtsmæssigt i sociale sammenhænge og eventuelt grundlag for en efterfølgende samtale mellem elever der har været i konflikt.

6.3.3. Sammenfatning og relevans for besvarelsen af problemformuleringen

Det er ikke blot elevernes sociologiske baggrund, deres diagnose og lærerens møde med eleven der påvirker elevernes adfærd, men høj grad også den daglige undervisningen, dennes indhold og hvordan det rammesættes. Denne viden og med de to forskellige undervisningseksempler, hvor der enten er fokus på lærerprocessen med en legende tilgang til det faglige eller hvor der er fokus på undervisningens indhold, er der skabt et grundlag for besvarelsen af *hvilke overvejelser man som lærer gør sig med henblik på at skabe en undervisning der kan støtte de sociale relationer i en specialklasse i indskolingen* i problemformuleringen.

7. Diskussion og refleksion på grundlag af analysen i en specialpædagogisk kontekst

Nedenstående afsnit omhandler en diskussion og refleksion der er opstået under arbejdet med analysen. Særligt diskuteres og reflekteres der over det specialpædagogiske felt op mod det almene, det sociale fokus og mod det faglige fokus, samt anerkendelse op mod magt og autoritet i klasserummet.

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

Det sociologiske perspektiv på elevernes forudsætninger for deltagelse og konkrete adfærd i undervisningen, er særligt relevant i den specialpædagogiske kontekst, da arbejdet med dette fokus her er overskueligt, grundet det lille elevantal i en klasse. Samme fokus ville være et langt større, næsten uoverskueligt, arbejde i en almen klasse. Som lærer for en almen klasse vil man naturligvis have et godt kendskab og indblik i elevernes sociologiske baggrunde, men at skabe en undervisning der har fokus på at støtte de sociale relationer i en klasse ud fra et sociologisk perspektiv er langt mere krævende i denne almene kontekst. Da almene eleveres individuelle baggrunde eventuelt har en langt større spændevide, hvilket betyder at der er langt flere individuelle og forskellige behov der skal dækkes og tages højde for i undervisningen, end der findes i en specialklasse med få elever.

Man kan ikke på samme dybdegående niveau planlægge en undervisning, der tager udgangspunkt i den enkelte elevs særlige behov i en almen klasse, som man kan i en specialklasse - det er simpelthen for mange.

Men er det overhovedet en lærers arbejde at skulle forholde sig så grundigt og dybdegående til hver enkelt elevs sociologiske baggrund, er det blot en ekstra belastning og vigtigst af alt - flytter det fokus væk fra, at eleverne kommer i skole for at modtage undervisning, læring og dannelse? Hvis det, som skrevet i indledning, er afgørende for at kunne overleve, trives og lære at have gode sociale relationer i skolen, er vi som lærer så ikke forpligtet til at gøre en ekstraordinær indsats på dette område? Uanset hvad kan man næsten sige at lærere i den specialpædagogiske kontekst er privilegerede, da arbejdet med det sociologiske perspektiv på elevernes forudsætninger er overskueligt, frem for lærerne tilknyttet det almene, grundet det store elevtal i hver klasse.

Selvom elevtallet er unikt lavt i den specialpædagogiske kontekst er det ikke udelukkende idyl, at skulle planlægge en undervisning der kan støtte de sociale relationer, ud fra den enkeltes særlige behov og sociologiske baggrund. Klasseledelse, anerkendelse og en undervisning der er tilrettelagt ud fra elevernes særlige behov, i form af deres sociologiske baggrunde og diagnoser, og hvor indholdet og lærerprocessen har særlig fokus på det sociale, kan gøre me-

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

get for at støtte de sociale relationer i en klasse. Men man kan aldrig med sikkerhed ramme alle elevers enkelte forudsætninger og behov i hver undervisning eller i hver enkelt aktivitet, men man skal som lærer forsøge at bestræbe sig på at være positivt indstillet og imødekomme det.

Gennem arbejdet med analysen og lærerens møde med eleven, står vigtigheden af lærerens anerkende tilgang til eleverne klart. Anerkendelse kan skabe et stabilt fundament for den enkeltes selvfølelse og livskvalitet, men dette er aldrig en garanti og er foruden dette en langvarig proces. Selvom der siges at det aldrig er for sent at reparere en elevs fundament, kan man stille sig undrende overfor om der desværre er nogle fundamentter der kontinuerligt vil blive ved at slå revner, grundet elevens opvækst og tilknytning i den tidlige og såvel også nuværende alder (Metner & Storgård, 2012c).

Hvor langt rækker den anerkendende tilgang og støtter man som lærer blot elevens diagnose og dermed særlige behov? Hvis man i analysen havde inddraget teori omkring lærerens magt-anvendelse og autoritet i klasserummet, ville resultatet af analysen eventuelt have set anderledes ud. Man kan ikke slå tvivl omkring betydningen for menneskets og dermed elevernes behov for anerkendelse, men eleverne, særligt i den specialpædagogiske kontekst, kan også have behov for at læreren kan tage magten i klasserummet og sætte klare tydelige grænser. Vi skal ikke kun gennem undervisningen og vores tilgang til eleverne, skabe et rum der udelukkende støtter deres vanskeligheder, men også sørge for at udfordre dem.

Hvis man fokuseret støtter elevernes diagnosticerede behov kan man ikke forvente en mindre forstyrrende adfærd hos eleven. Vi skal gennem undervisningen og vores møde med eleverne søge at udfordre dem og derigennem søge at styrke deres sociale og faglige forudsætninger. Eksempelvis skal man ikke udelukkende tilrettelægge en undervisning der tager udgangspunkt i elevernes behov for afbræk og fokusskift i undervisningen, men skabe en undervisning der fordre til at fastholde elevernes fokus i længere tid ad gangen og på den måde opbygge og forbedre elevernes forudsætninger for deltagelse i skolens sociale og faglige miljø.

VIA University College Lærerruddannelsen i Nørre Nissum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

I hvor stor grad skal det sociale fokus opvejes mod det faglige fokus i skolen? Gennem arbejdet med ovenstående analyse er det tydeligt, at eleverne i den specialpædagogiske kontekst grundlæggende har et langt større og mere afgørende behov for, at der tages hånd om det sociale i skolen. De har ikke haft de samme forudsætninger for at kunne etablere samme sociale forudsætninger og kompetencer, eller oparbejde en symbolsk kapital der stemmer overens med skolens kulturelle kapital, som almene elever i større grad har haft.

Hvis man skal fokusere på det grundlæggende læringssyn for dette projekt, *hvis man ikke kan begå sig blandt andre mennesker, er viden i sig selv ikke noget værd*, er fokus på det sociale yderst relevant og vigtigt at arbejde med. Dog kommer eleverne med særlige behov, på lige fod med alle andre elever, også for at modtage faglig undervisning og læring i skolen.

Men magter alle elever at indgå i sociale relationer og hvorvidt kan vi presse dem ind i disse rammer? Har man for meget fokus på at de skal kunne begå sig socialt og glemmer helt at se på hvad deres egentlige behov er? Man kan som lærer ikke presse eleverne ind i denne kontekst, hvilket eventuelt skal have en central placering i lærerens overvejelser omkring, hvordan man kan skabe en undervisning der kan støtte de sociale relationer i en specialklasse i indskolingen.

8. Sammenfatning og konklusion af det samlede empiriske grundlag og analyse

I dette afsnit sammenfattes højdepunkter i opgavens empiriske grundlag og analysen, samt der konkluderes og besvares på problemformuleringen.

Hvilken betydning kan et sociologisk perspektiv på elevernes forudsætninger have for de overvejelser man som lærer gør sig med henblik på, at skabe en undervisning der kan støtte de sociale relationer i en specialklasse i indskolingen?

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nissum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

Ifølge Annette Rasmussens undersøgelse har elevernes individuelle sociologiske baggrunde stor betydning for deres deltagelse i skolen og i undervisningen. I den egen indsamlede empiri undersøgte jeg gennem en lille begrænset undersøgelse af tre elever, hendes påstand om konstruktionen af elevtyper, samt for at få et konkret og direkte indblik i nogle elevers sociologiske baggrunde. Observationerne med den kognitive sagsformulering gav særligt et konkret indblik i elevernes ressourcer, beskyttende faktorer og barriere, vedligeholdendes faktorer, for deltagelse i skolens faglige og sociale miljø. DPU's undersøgelse fremstiller fem kvaliteter som danner grundlag for hvilke tilgange en lærer kan møde eleverne med, samt hvilken undervisning der i analysen opstilles og undersøges.

Det sociologiske perspektiv bliver belyst gennem begreberne RIG'er, habitus, kapitaler og en afgræsning og præsentation af hvad diagnosen ADHD giver eleven af vanskeligheder i skolen. Dette har skabt et stabilt grundlag og indblik i hvad der er på spil og hvor stor en betydning elevernes opvækst og diagnose har for deres individuelle forudsætninger for, at indgå i sociale relationer i skolen. Et fokus på dette perspektiv i den specialpædagogiske kontekst, kan i den grad påvirke læreren negativt og ende med at læreren kan fastholde en elev i en eventuelt uønsket og negativ position. Men det kan også påvirke lærerens praksis positivt, da man får et grundlæggende og brugbart indblik i hvilke forudsætninger eleverne kommer med, til videre lærerfaglige overvejelser.

Det er ikke kun elevernes baggrunde, opvækst og diagnose der påvirker deres sociale deltagelse og adfærd i skolens faglige og sociale miljø. Lærerens møde med eleven har stor betydning for dette. En anerkendende tilgang kan særligt i den specialpædagogiske kontekst styrke elevernes selvfølelse og deres livskvalitet, samt har betydning for elevens tanker om sig selv, hvilket stiller store krav til lærerens verbale og nonverbale kommunikation, samt hvilken rammesætning og struktur der vælges og anvendes i den daglige undervisning. En undervisning der sætter fokus på at støtte de sociale relationer i klassen, på grundlag af elevernes individuelle forudsætninger giver læreren store overvejelser, da dette kan konkluderes at have yderligere betydning for og påvirkning på elevernes adfærd i undervisningen.

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

Særligt skal man som lærer sørge for, at skabe en daglig undervisning der har en naturlig balance mellem kravene der stilles og elevernes egne oplevede ressourcer. Dette kræver, af læreren, et indblik i elevernes sociologiske baggrunde, deres behov på grund af diagnosen og faglige kompetencer, samt kræver mange lærerfaglige overvejelser og en fast målsætning inden og i klassens daglige undervisning. Dog skal man være opmærksom på at det ikke er lærerens opfattelse af elevens ressourcer der tæller, men derimod elevens egen oplevelse af egne ressourcer, grundet dette kan man ikke skabe en undervisning der forholder sig til elevernes aktuelle faglige niveau, men skabe en undervisning der tager udgangspunkt i elevernes egne oplevede ressourcer, eller opleves kravene der stilles som uopnåelige og overrumplende for eleven og dermed aktiveres elevens negative tanker og følelser, samt mestringsstrategier.

Gennem arbejdet med det samlede empiriske grundlag og analysen er det sociologiske perspektiv på elevernes forudsætninger sat i fokus og deres betydning for hvilke overvejelser man som lærer gør sig med henblik på, at skabe en undervisning der kan støtte de sociale relationer i en specialklasse i indskoling.

Det sociologiske perspektiv er yderst brugbart og meget relevant at arbejde med, særligt i den specialpædagogiske kontekst. Jeg kan ikke generalisere eller konkludere noget omkring hvilken metode eller tilgang til elever med særlige behov, der er mest hensigtsmæssig eller særlig brugbar, men jeg kan konkludere at fokus på elevernes forudsætninger i det sociologiske perspektiv, er ekstremt attraktivt og yderst relevant i den specialpædagogiske kontekst.

Projektet startede med antagelser og hypoteser og gennem arbejdet med særligt analysen og diskussionen står det klart, at særligt det sociologiske perspektiv har stor betydning for elevernes adfærd og deltagelse i skolens daglige liv, kultur og miljø og dermed også for lærerens overvejelser omkring den daglige undervisning. Det sociologiske perspektiv kan særligt støtte læreren i sine daglige overvejelser omkring hvordan den enkelte elevs individuelle adfærd takles og imødekommes i undervisningen.

Det ene kan aldrig udelukke det andet, alt er en sammenhængende proces, der er med til at støtte de sociale relationer i en klasse. I den specialpædagogiske kontekst skal man som lærer

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

være ekstra fleksibel, improviserende og åben overfor at ændre og omstrukturere sin daglige undervisning, da man aldrig kan forudsige hvor undervisningsparate eleverne er fra dag til dag eller time for time.

9. Perspektivering

9.1 Den evaluerende perspektivering af opgaven

I dette afsnit belyses det evaluerende perspektiv på opgaven, som primært fokuserer på hvad der kunne være gjort anderledes for om muligt at styrke besvarelsen af problemformuleringen.

Denne opgave er meget praksisorienteret og fokuserer meget på det relationelle niveau i skolesammenhængen, hvilket gjorde at arbejdet med problemformuleringen blev håndgribeligt. Man kunne have arbejdet på et mere systematisk og samfundsmæssigt niveau, men dette havde muligvis ikke givet det samme udfald eller støtte til min senere handling i en lærerprofessionelle praksis.

Man kunne med fordel have haft mere fokus på elevernes alder og hvad dette har af betydning i den specialpædagogiske kontekst med fokus det sociologiske perspektiv, og dermed opnået en mere dybdegående analyse og dermed bedre besvarelse af problemformuleringen.

Derudover kunne man have anvendt en anden kvalitativ metode til indsamling af egen empiri. Det narrative perspektiv kunne have været grundlag for en uformel dialog med eleverne til indsamling af informationer om dem - altså deres egne fortællinger omkring deres sociologiske baggrund og eget liv (Lundby, 2011). Denne metode er mere en ustruktureret undersøgelsesmetode, hvor der ikke kan stilles nogen garanti for, om man som undersøgende lærer for de fornødne og nok informationer omkring eleverne til en senere analyse og vurdering. Samtidig at der stilles store kommunikative forventninger til eleverne, som nogle af eleverne kan

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

have vanskeligt ved (jf. bilag A, B, C).

9.2 Den empiriske perspektivering med fokus på udvikling af praksis og inddragelse af andre mulige professionsrelevante opmærksomhedsfelter

Der er mange muligheder i udvikling af praksis der kan hjælpe med, at skabe en undervisning der kan støtte de sociale relationer i en specialklasse i indskoling. For at støtte de sociale relationer yderligere, kunne man have anvendt et allerede udviklet undervisningsmateriale i arbejdet med analysen.

Undervisningsmaterialet *Perspekt 1* stiftede jeg i min fjerde års praktik kendskab til. Anvendelse af materialet kræver lærercertificering som opnås gennem et kursus, hvilket jeg i min praktik søgte dispensation for (jf. bilag F). Materialet træner personlige og sociale færdigheder hos børn og er ikke specielt udviklet til anvendelse i den specialpædagogiske kontekst. Materialet anvendes optimalt i 0., 1. og 2. klasse trin, hvilket passer fint sammen med elevernes, fra empirien og analysen, faglige og sociale færdigheder og kompetencer. *Perspekt 1* er kognitivt baseret, da det beskæftiger sig med den enkeltes erkendelse og udvikling af tankefærdigheder, samt at omdrejningspunktet i materialet er elevernes refleksion og bevidsthed. Materialet beskæftiger sig med emner som tanker, følelser, forskellighed, kroppens sprog, handling på baggrund af tanker og følelser, konsekvenser af handlinger og adfærd (Moscoso & Knægt, 2009).

Der er mange interessante specialpædagogiske problemstillinger man som lærer kan tage fat på, men i forlængelse af arbejdet med dette projekt er der nogle områder og problemstillinger der kunne have styrket besvarelsen af problemformuleringen yderligere.

Det kunne eksempelvis have været relevant at have gennemført et interview med en lærer i det specialpædagogiske felt, for at høre om hvorvidt og hvordan vedkommende anvender det

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

sociologiske perspektiv til daglig og hvad der tænkes om at anvende sin viden på dette område i sin daglige praksis.

En anden stor og meget relevant problemstilling man som lærer står overfor er skole-hjem-samarbejdet. I forbindelse med dette projekt og særligt det sociologiske perspektiv kunne det have været interessant, hvad forældrene tænker omkring hvad lærerne og skolen generelt gør for at imødekomme deres og deres børns unikke behov. Det er et yderst ømtåligt emne, hvilket kunne have givet mange spændende overvejelser omkring hvordan dette kunne takles i den specialpædagogiske kontekst. Yderligere er det relevant da det er en del af lærerens professionelle dagligdag.

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nissum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

Litteraturliste

Bisgaard, N. J. (2002). Faktorer, der har indflydelse på iagttagelserne. I N. J. Bisgaard, *Hvad læreren ser - Pædagogisk dokumentation i folkeskolen* (s. 23-29). Vejle: Kroghs Forlag.

Bækgaard, M., & Jakobsen, S. T. (2011). *Ekskluderende specialundervisning. Hvem får det, og hvilke forskelle er der mellem kommunerne?* Århus: KREVI - Det Kommunale og Regionale Evalueringsinstitut. Lokaliseret på: http://kreivi.dk/files/Resume_af_rapport.pdf

Carlsen, J. (2001). Om Grundtvig og Kold - og begejstringens pædagogisk. I H. S. Pedersen, & N. Rinsholm, *Pædagogiske grundfortællinger* (s. 214-224). Århus: Forlaget KvaN.

Datatilsynet. (2012, 16. Maj). *Studerendes specialeopgaver mv.* Lokaliseret på: <http://www.datatilsynet.dk/erhverv/studerendes-specialeopgaver-mv/>

Institut for Dannelse og Pædagogik (DPU). (2013, 11. Februar). *Profil.* Lokaliseret på: <http://edu.au.dk/om-instituttet/profil/>

Danmarks Evalueringsinstitut, (2009). *Børneperspektiver.* Lokaliseret på: <http://www.eva.dk/udgivelser/2009/boerneperspektiver>

Hansen, N. (2008). Udviklingsforstyrrelser med hensyn til opmærksomhed. I A. Trillingsgaard, M. A. Dalby, & J. R. Østergaard, *Børn der er anderledes - Hjernens betydning for barnets udvikling* (s. 165-187). Frederiksberg: Dansk Psykologisk Forlag.

Hiim, H., & Hippe, E. (2010). En kritisk-humanistisk didaktik knyttet til didaktisk relationstænkning. I H. Hiim, & E. Hippe, *Læring gennem oplevelse, forståelse og handling - en studiebog i didaktik* (s. 67-82). København: Gyldendals Lærerbibliotek .

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nissum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

Holst, J. (2011). Øjet, der ser - hvad påvirker lærerens vurdering af eleven? I S. Tetler, & S. Langager, *Specialpædagogik i skolen - en grundbog* (s. 77-88). Århus: Gyldendals Lærerbibliotek.

Institut for Læring og Filosofi. *Organisationsprofil*. Aalborg Universitet. Lokaliseret på:
[http://vbn.aau.dk/da/organisations/institut-for-laering-og-filosofi\(6dd4cb48-2bea-4180-8bae-46bc0a37ce38\).html](http://vbn.aau.dk/da/organisations/institut-for-laering-og-filosofi(6dd4cb48-2bea-4180-8bae-46bc0a37ce38).html)

Jensen, E., & Brinkmann, S. (2012, 6. Februar). Fællesskab er en udfordring for alle. *Information*. Lokaliseret på: <http://www.information.dk/292647>

Killén, K. (2002). Hvad er omsorgssvigt? I I. M. Helgeland, *Forebyggende arbejde i skolen - om børn med sociale og emotionelle vanskeligheder* (s. 61-77). København: Psykologisk Forlag A/S.

Kruuse, E. (2000b). Forskelle mellem spørgeskemaundersøgelser og kvalitative interviews. I E. Kruuse, *Kvalitative forskningsmetoder - i psykologi og beslægtede fag* (s. 33-47). København: Dansk psykologisk Forlag.

Kruuse, E. (2000a). Observatørundersøgelser. I E. Kruuse, *Kvalitative forskningsmetoder i psykologi og beslægtede fag* (s. 197-221). København: Dansk psykologisk Forlag.

Lundby, G. (2011). Fortællinger om foretrukket identitet - narrativt perspektiv på intervention. I K. Bro, O. Løw, & J. Svanholt, *Psykologiske perspektiver på intervention - i pædagogiske kontekster* (s. 279-314). Frederiksberg: Dansk Psykologisk Forlag.

Løw, O., & Jensen, E. (2010). Et inkluderende undervisnings- og læringsmiljø. I Alenkær, R. *Den inkluderende skole - en grundbog* (s. 285-312). København: Frydenlund.

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

Metner, L., & Storgård, P. (2012c). Anerkendelse og validering. I L. Metner, & P. Storgård, *KRAP - Kognitiv, Ressourcefokuseret og Anerkendende Pædagogik* (s. 21-34). Frederikshavn: Dafolo.

Metner, L., & Storgård, P. (2012b). Kognitive grundmodeller. I L. Metner, & P. Storgård, *KRAP - Kognitiv, Ressourcefokuseret og Anerkendende Pædagogik* (s. 89-103). Frederikshavn: Dafolo.

Metner, L., & Storgård, P. (2012d). Menneskelige grundvilkår. I L. Metner, & P. Storgård, *KRAP - Kognitiv, Ressourcefokuseret og Anerkendende Pædagogik* (s. 63-72). Frederikshavn: Dafolo.

Metner, L., & Storgård, P. (2012e). Social færdighedstræning - Praksisdelen. I L. Metner, & P. Storgård, *KRAP - Kognitiv, Ressourcefokuseret og Anerkendende Pædagogik* (s. 127-140). Frederikshavn: Dafolo.

Metner, L., & Storgård, P. (2012a). Social kompetence. I L. Metner, & P. Storgård, *KRAP - Kognitiv, Ressourcefokuseret og Anerkendende Pædagogik* (s. 119-127). Frederikshavn: Dafolo.

Moscoso, J. V., & Knægt, A. M. (2009). *Perspekt 1 - undervisningsmanual. Kognitivt baseret undervisningsmateriale 0.-2. klasse*. Rockwool Fonden - Knægt & Vinter.

Nielsen, A. M., Fink-Jensen, K., & Ringmose, C. (2005). *Skolen og den sociale arv*. København: Socialforskningsinstituttet.

Olesen, S. G. (2003). Pierre Bourdieu. I S. G. Olesen, & P. M. Pedersen, *Pædagogik i sociologisk perspektiv* (s. 136-163). Viborg: Forlaget PUC.

Rasmussen, A. (2007). *Socialisering i skoleklassen - en undersøgelse af sociale kompetencer og forskellighed i folkeskolen*. Aalborg: Institut for Uddannelse, Læring og Filosofi - Aalborg Universitet .

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nissum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

Samuelsson, I. P., & Carlsson, M. A. (2005). Leg som en måde at forstå sin omverden på. I I. P. Samuelsson, & M. A. Carlsson, *Det legende lærende barn - i en udviklingspædagogisk teori* (s. 51-63). København: Hans Reitzels Forlag.

Schousboe, I. (2007). Tilknytning. I B. Karpatschof, & B. Katzenelson, *Klassisk og moderne psykologisk teori* (s. 490-495). København: Hans Reitzels Forlag.

Undervisningsministeriet. (2009a). *Fælles Mål 2009 Elevernes alsidige udvikling Faghæfte 47*.

Undervisningsministeriet. (2009b). *Fælles Mål 2009 Dansk Faghæfte 1*

Wedel-Brandt, B. (2008). Daniel Sterns teori om udvikling. I E. Jerlang, *Udviklingspsykologiske teorier* (s. 420-455). København: Hans Reitzels Forlag.

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nissum
 Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
 Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

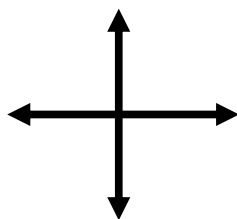
Bilag A: Kognitiv sagsformulering over Klaus

Prædisponerede faktorer:

Dreng på 9 år. Opdelt hjem, forældrene er skilt. Han bor hos sin mor sammen med sine to yngre brødre. Hans mor er under uddannelse og far har været i fængsel. Klaus har diagnosen ADHD og er medicineret. Han har haft problemer med afføringen. Har tidligere gået på en anden skole i en almen klasse. Overordnet er Klaus en meget humørsvingende dreng, både fra dag til dag og i løbet en dagen i skolen.

Vedligeholdende faktorer:

Dårlig bordskik/maner; leger med maden og tværer den ud på bordet. Giver selv udtryk for at han ofte har haft en dårlig morgen, pga. skænderi og råben i hjemmet. Han kommer ofte i skole i beskidt tøj, eksempelvis madrester eller han har tørt sin næse af i ærmet dagen før. Piller næse og spiser bussemænd og er ikke generet eller stopper ikke når andre ser og kommentere det. Klaus kommer ofte for sent, da de sover over. Svag faglig profil, særligt i dansk hvor niveauet er under hvad der er alderssvarende. Han er ofte meget urolig i timerne. Har brug for tydelig struktur og forudsigelig i hverdagen.



Beskyttende faktorer:

Klaus mor holder en tæt kontakt med skolen gennem daglige sms og e-mails. Klaus er en køn lille dreng med et højt energiniveau. Matematik, engelsk og idræt er hans styrker. I engelsk har han et godt ordforråd og fanger hurtigt udtalen af ord. Klaus klare sig i det hele taget godt mundtligt i skolen.

Grundtanker:

"Jeg kan ikke"
 Ofte negativ og er ikke kritisk overfor hvad han laver i timerne; Tegner udenfor stregerne og visker ikke ud, men skriver blot oveni.
"De andre har det sjovere end mig"

Mestringsstrategier:

"Det kan jeg ikke, for jeg har en usynlig diagnose der hedder ADHD". Han har meget legetøj med i skole som skal vises og fortælles om til læreren inden undervisningen påbegyndes. Gør ofte det stik modsatte af hvad andre ønsker af ham; eksempelvis svare bevidst forkert.

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nissum
 Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
 Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

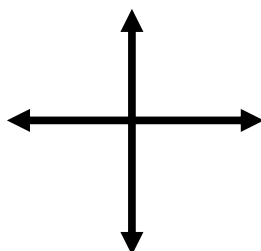
Bilag B: Kognitiv sagsformulering over Lars

Prædisponerede faktorer:

Dreng på 10 år. Bor sammen med sine forældre og sin lillesøster på 1 år. Hans mor og far er på kontanthjælp og begge uden uddannelse. Han har diagnosen ADHD og er omsorgssvigtet. Hans mor har også diagnosen ADHD. Lars har skiftet skole pga. destruktiv adfærd, vold og hærværk. Han har altid været i en specialklasse.

Vedligeholdende faktorer:

Lars er en voldsom og meget stærk dreng. Han har ikke nogen føling med sin egen styrke og sin krop; eksempelvis et venligt skulderklap fra ham føles som en hård knytnæve. Lars bryder sig ikke om at blive rettet på, særligt ikke i faglige sammenhænge - *han ved det godt!* Han har et stort temperament og kan hurtigt blive sur og meget vred. Han bliver sur hvis han rækker hånden op og ikke bliver spurgt. Han vil meget gerne styre det hele og har svært ved at lytte til andre og vise hensyn i mundtlige sammenhænge - han snakker når han har lyst. Har brug for tydelig struktur og forudsigelighed i hverdagen.



Beskyttende faktorer:

Udadvendt dreng med et højt energiniveau. Meget kritisk overfor sit faglige arbejde og sætter sig selv små mål; eksempelvis skrive pænt på linjen. Han er god til at genfortælle historier og hvad man lavede i sidste undervisning. Lars får mange idéer og har mange små projekter. Han er kreativ. Han er meget deltagende i undervisningen. Forhandler meget med læreren om hvad han vil og ikke vil.

Grundtanker:

"Det er kun mig der bestemmer" både i skolen og i hjemmet.
 "Jeg kan godt selv" (også selvom han ikke kan)

Mestringsstrategier:

Råber meget højt og går sin vej. Smækker med dørene hvis han ikke får opmærksomhed når han går. Slår fra sig hvis han bliver for presset eller føler sig uretfærdigt behandlet.

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nissum
 Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
 Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

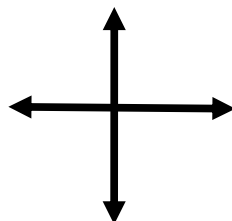
Bilag C: Kognitiv sagsformulering over Søren

Prædisponerede faktorer:

Dreng på 9 år. Bor sammen med sine forældre og sin yngre bror. Hans far arbejder ude omkring en måned af gangen. Hans mor har en boglig uddannelse. Søren har diagnosen ADHD og det han selv kalder for *rystesyge*. Han har tidligere gået i en almen klasse på en anden skole. Han har nogle få timer i idræt sammen med en almen klasse hver uge.

Vedligeholdende faktorer:

Søren har *rystesyge*, dvs. at han ryster ukontrolleret med hele kroppen og der er ikke noget mønster i hvornår han gør det.
 Han er en langsom dreng, der ofte skal skyndes på når eleverne eksempelvis skal udenfor.
 Søren har nogle sproglige vanskeligheder og har til tider svært ved at udtale nogle ord. Han har særligt svært ved engelsk og kan ikke udtale simple ord selv om de lige er blevet udtalt af læreren. Har svært ved at forstå at andre ikke kommer fra et hjem som han selv gør.
 Har brug for tydelig struktur og forudsigelighed i hverdagen.



Beskyttende faktorer:

Søren er en glad og frisk dreng. Han er smart klædt i det nyeste modetøj.
 Søren er en rigtig god læser i forhold til gennemsnittet i klassen, hans læsefærdigheder er aldersvarende.
 Han deltager aktivt i alle undervisningstimer. Søren er idérig i frikvartererne og leger sammen med mange aldersvarende elever.
 Han har en meget støttende familie. Han har få men gode venner udenfor skolen.
 Han fisker meget i sin fritid.

Grundtanker:

"Jeg må ikke ryste"
 Børn skal ikke gøre rent eller rydde op, det skal de voksne.
 Jeg har en dejlig stor familie og nogle gode venner.

Mestringsstrategier:

Stort set alle sætninger indledes med "*må jeg godt spørge om noget? eller sige noget?*" også selv om han har haft hånden oppe og bliver spurgt. Han bruger meget humor og en fjollet tilgang i samværet med lærerne.

VIA University College Lærerruddannelsen i Nørre Nisum
 Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
 Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

Bilag D: Spørgeskema/interview

Min familie: (tegn med blyant din familie - du har 1 minut)

Mit værelse

Deler du værelse med nogen?

Ja	Nej

hvis ja, hvem? (fortæl og Julie skriver)

Har du dit eget fjernsyn?

Ja	Nej

Har du din egen mobil?

Ja	Nej

Andet? (fortæl og Julie skriver)

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nissum
 Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
 Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

Mine sengetider

Hvornår går du i seng i hverdagen?

Kl. 7	Kl. 8	Kl. 9	Kl. 10



Kommer du i seng på samme tidspunkt hver aften?

Ja	Nej

Hvornår går jeg i seng i weekenderne?

Kl. 7	Kl. 8	Kl. 9	Kl. 10	Senere

Kommer du i seng på samme tidspunkt hver weekend?

Ja	Nej

Din morgen rutine

Hvornår står du op i weekenderne?

Kl. 6	Kl. 7	Kl. 8	Kl. 9	Kl. 10	Senere

Står du op på samme tidspunkt?

Ja	Nej



Bliver du vækket?

Ja	Nej	Nogle gange

Hvornår står du op når du skal i skole?

Kl. 5	Kl. 6	Kl. 6.30	Kl. 7	Kl. 7.30

VIA University College Lærerruddannelsen i Nørre Nisum
 Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
 Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

Er det altid samme tidspunkt?

Ja	Nej

Bliver du vækket?

Ja	Nej	Nogle gange

Spiser du morgenmad?

Ja	Nej

Hvis ja, hvad?



Hvornår går du i bad?

Om morgenen	Om aftenen	Forskelligt

Går du selv i bad?

Ja	Nej	Nogle gange



Finder du selv det tøj du skal have på?

Ja	Nej	Nogle gange

Hvornår finder du/i det?

Om morgenen	Om aftenen	Forskelligt

Skolen og venner

Kan du godt lide at gå i skole?

Ja	Nej	Nogle gange

VIA University College Lærerruddannelsen i Nørre Nissum
 Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
 Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

Hvad er det vigtigste en god ven skal kunne/være? (sæt kryds i tre)

Én der kan/er:

sød	drille	hente hjælp	få mig til at grine	holde på hemmeligheder	Sige undskyld	tilgive	Lytte til hvad jeg siger	sladre	stoppe hvis man bliver bedt om det

Synes du at du har nogle gode venner i skolen?

Ja	Nej

Synes du at du har nogle gode venner i klassen?

Ja	Nej

Er du sammen med nogle venner i SFO?

Ja	Nej

Er du sammen med nogle venner i fritiden?

Ja	Nej



Hvis ja, hvor tit?

1 gang om ugen	1 gang om måneden	Et par gange om året	Meget sjældent

Hvis ja, hvem er det?

Kunne du godt tænke dig at have flere venner?

Ja	Nej	Ved ikke

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

Synes du at det er vigtigt at have venner?

Ja	Nej	Ved ikke

Begrund: (fortæl og Julie skriver)

Synes du at du selv er en god ven?

Ja	Nej	Ved ikke

Begrund: (fortæl og Julie skriver)

Hvorfor er du i denne klasse? (fortæl og Julie skriver)

Er du glad for at gå i klassen?

Ja	Nej	Nogle gange

Begrund: (fortæl og Julie skriver)

Mange tak for din deltagelse!

VIA University College Læreruddannelsen i Nørre Nisum
Professionsbachelorprojekt i specialpædagogik ved vejledere; Lise Sommer og Torben Bo Roswall
Sociale relationer i den specialpædagogiske kontekst - et sociologisk perspektiv
Julie Marie Juhl Schlie LN290050 - 8/4 - 2013

Bilag E: Samtykkeerklæring til spørgeskema/interview

Opgave/projekt: Professionsbachelor projekt - læreruddannelsen

Formål: Elevernes forudsætninger for at kunne indgå i sociale relationer

Dataindsamlingsmetode:

- Spørgeskema/interview

Jeg vil spørge om I vil deltage i projektet på følgende betingelser:

- Deltagelsen er frivillig
- Oplysninger vil blive behandlet fortroligt og anonymt.
- Der er ingen risici forbundet ved deltagelse i projektet.
- Spørgeskemaet er vedhæftet dette dokument

Jeg giver hermed samtykke til, at mit barn må deltage i ovenstående projekt. I den forbindelse kan oplysningerne m.v. bruges af den studerende, der udarbejder projektet.

Navn: _____

Underskrift: _____

Dato: _____

Med venlig hilsen

Navn og Studienummer: Julie Marie Juhl Schlie LN290050

Uddannelsessted: VIA University College - Læreruddannelsen i Nørre Nisum

Ved spørgsmål, kontakt på mobiltelefon: _____  _____